



Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:  
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

# Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

## Geniş Özet

Prof. Dr. Serpil Sancar  
Doç. Dr. Murat Göç-Bilgin

## Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

# Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması Geniş Özet

**Prof. Dr. Serpil Sancar**

**Doç. Dr. Murat Göç-Bilgin**



## CEİD YAYINLARI

Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması -  
Geniş Özet

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.



Yıldızevler Mah. 721. Sokak, No:4/9 Çankaya, 06690  
Ankara, Türkiye  
Tel: 0 312 440 04 84

[www.ceid.org.tr](http://www.ceid.org.tr)  
[www.ceidizler.ceid.org.tr](http://www.ceidizler.ceid.org.tr)

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

---

Bu yayın Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

**PROF. DR. SERPİL SANCAR:** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi. Siyaset bilimi alanında doktorasını tamamladıktan sonra siyaset kuramı, siyaset sosyolojisi, küresel siyasal dinamikler, din siyaset ilişkisi, sosyal bilimlerde araştırma metodolojisi konularında dersler verdi. Kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet araştırmaları alanında da akademik çalışmalar yapan Profesör Sancar, bu alanda da “Feminist Kuram,” “Cinsiyet ve Siyaset,” “Kadın Hakları Hareketleri,” “Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti” ve “Kadın Araştırmalarında Yöntem” derslerini vererek Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans ve Doktora Programlarının yürütülmesinde aktif olarak yer aldı. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin (KASAUM) kurucularından olan Profesör Sancar uzun yıllar bu merkezin müdürü olarak da görev yaptı. Profesör Sancar 2011-2012 yılları arasında ABD George Washington Üniversitesi’nde konuk araştırmacı olarak bulundu; “Din ve Cinsiyet” konusunda araştırma yaptı ve dersler verdi. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) kurucu başkanı olan Profesör Sancar kuruluşundan bu yana derneğin yönetiminde de aktif olarak çalışıyor. Profesör Sancar’ın kadın çalışmaları ve siyaset bilimi kesişim alanlarında çok sayıda yayını ve araştırması mevcuttur. Profesör Sancar’ın yakın dönemde yayınlanmış bazı kitapları şunlardır: Din, Siyaset ve Kadın: İran Devrimi, 1990, Belge Yayınları (İkinci baskı: 2016, Nika Yayınevi); Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar, 2012, İletişim Yayınları (İkinci baskı: 2014, İletişim Yayınları); 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Eleştirinin Birikimi, Derleme, Bölüm I ve II, 2011, Koç Üniversitesi Yayınları; Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler, 2009, Metis Yayınları, (Dördüncü baskı: 2020, Metis Yayınları); İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme, 1997, İmge Yayınevi (Üçüncü baskı: 2016, İmge Yayınevi).

**DOÇ. DR. MURAT GÖÇ-BİLGİN:** Doktora derecesini Ege Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü’nden aldı. Halen Celal Bayar Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi kurucu üyesi, Masculinities Journal kurucu editörüdür. Erkekler ve erkeklikler konulu birçok panelde konuşmacı olarak yer almış, birçok atölye çalışması düzenlemiştir. Eleştirel erkeklik çalışmaları konusunda kendisini geliştirmeye gayret etmektedir.

# İçindekiler

<b>I. GİRİŞ</b>	<b>5</b>
<b>II. Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılmasını Öngören Uluslararası Normlar ve Standartlar ...</b>	<b>17</b>
<b>A. Birleşmiş Milletler Normlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine (TCE) Erkeklerin Katılımı</b>	<b>17</b>
1. BM Kadının Statüsü Komisyonu Kararları	17
2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi	19
<b>B. Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi (AK) Normları ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılımı</b>	<b>19</b>
1. Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı	20
2. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı	20
3. Uluslararası Sözleşmelerde LGBTİ+ Haklarının Korunması	20
<b>C. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı için Çalışan Uluslararası Sivil Örgütler</b>	<b>22</b>
<b>III. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı</b>	<b>23</b>
<b>A. TCE için Ulusal Eylem Planlarında Erkeklerin Öngörülen Katılımı</b>	<b>23</b>
<b>B. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı için Çalışan Sivil Örgütler ve İyi Örnekler</b>	<b>24</b>
<b>IV. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımıyla ilgili Gösterge ve Veri Kaynakları</b>	<b>25</b>
<b>V. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı Verileri</b>	<b>26</b>
<b>A. Uluslararası Örgütlerin Türkiye Verileri</b>	<b>26</b>
<b>B. Ulusal Kurum ve Kuruluşların Verileri</b>	<b>27</b>
1. Türkiye’de Erkek Üstünlüğünü ve Önceliğini Oluşturan Demografik Veriler	27
2. Erkekler Erkekliği Nasıl Yaşıyorlar? Şiddet, Babalık, Askerlik...	28
2. Türkiye’de Hanede Erkekler ve Erkeklik Sorumlulukları	31
3. Erkek Egemen Toplumun Değişim Dinamikleri	37
4. Egemen Erkeklik Davranış ve Değerleri Ne Kadar Benimseniyor?	41
5. Türkiye’de LGBTİ+ Hakları ve Homofobi	42
6. Türkiye’de Erkeklik Üzerine Akademik Araştırmaların Gelişimi	44
<b>VI. ÖNERİLER ve SONUÇ</b>	<b>45</b>

## I. GİRİŞ

Modernlik düşüncesi kendi içinde iki çelişkili düşünceyi hep barındırdı. Bir yandan bütün insanların doğuştan eşit ve özgür olduğu savunuldu. Öte yandan toplumsal düzen için merkezi bir otoritenin, devlet elinde disipline edilmiş bir şiddetin kaçınılmazlığı ileri sürüldü. Toplumsal düzeni sağlamak için gerektiğinde şiddet kullanma ayrıcalığı sadece devlet aygıtlarının tekelinde olmalı, sivil kişi ve kurumların kendilerini korumak amacıyla şiddet kullanma hakları olmamalı, dendi. Dolayısıyla devletin düzen kurması karşılığında gerektiğinde bireylerin özgürlüklerinden vazgeçmesi de kaçınılmazdı.

Öte yandan modern düşünce, bir yandan kadınlar ve erkeklerin eşit ve aynı olduğunu, öte yandan kadın ve erkeklerin farklı ve benzemez olduklarını; ailede ve toplumda düzeni sağlamak adına bir cinsin diğerini yönetmesi gerektiğini ileri sürdü. Ailede ve toplumda akıllı, risk alma becerisi ve koruyucu misyonuyla hayatı yönetecekler erkek; nesillerin yetiştiricileri ve ailenin bakıcıları da kadınlar oldu. Bu ayrım, arkaik toplumlardan farklı olarak, modern yaşamın temel yapılarından biri olan cinsiyete dayalı işbölümünü ve buna dayalı kadın-erkek eşitsizliğini yarattı.

Aslında insanlar arasında ayrım yapan düşüncelerin varlığına rağmen, sürekli yaşayan düşünce insanların cins, sınıf, ırk, bölge ya da yaş farkları ne olursa olsun eşit ve özgür olması gerektiği fikriydi. Bu insanlık düşününün gerçekleşmesi, kadınların temel haklarına sahip çıkmayı başarmalarının yanı sıra erkeklerin “erkek olmak” için vazgeçtiği, katlandığı, yok saydığı insanlık değerlerini ve gerçekleri görmeye başlamalarıyla paralel olarak gelişmeye başladı.

Bu çalışma bu çerçeveden bakarak, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesine nasıl katkıda bulduklarını ve bulunabileceklerini anlamak üzere yapılan bir çalışmadır. Bu raporda öncelikle erkeklerin fail ya da mağdur olarak konumlandıkları eril şiddete, bununla bağlantılı askerlik ve militarizm gibi konulara yer verdik. Diğer yandan doğrudan kadınların hak ihlalleri yaşadığı bir alan olan aile, evlilik içinde erkeklerin sorumluluklarını, baba ve eş olarak yaşadıklarını ele almaya çalıştık. Bu çerçeveyi çizerken kaçınılmaz olarak, iki önemli konuyu dışarıda bıraktık. Bunlardan biri erkeklerin istihdam koşulları, diğeri ise erkek sağlığı ve cinselliğiyle ilgili erkeklik sorunlarıydı. Çizdiğimiz bu çerçeve içinde raporun kavramsal ve kuramsal arkaplanını şöyle özetleyebiliriz:

### ***Erkek egemen toplumlar, egemen erkeklik konumları yaratır.***

Modern toplumlar önemli ekonomik, mali, siyasi, askeri konuların, statülerin ve makamların çoğunlukla erkeklerce sahiplenildiği ve bu nedenle de erkeklerin sorun, deneyim ve beklentilerini odağına almış erkek egemen toplumlardır. Erkek egemen toplumlarda kadınların ve erkeklerin birbirine zıt, birbirini dışlayıcı özellikleri olduğu düşüncesi yaygındır. Bu cinsiyet özelliklerinin bir yandan doğuştan

gelen değişmez biyolojik özellikler olduğu düşünülür; diğer yandan kadınlara ve erkeklere ait cinsiyet özelliklerinin toplumsal yaşam içinde sosyalleşmeyle öğrenilen davranışlar olduğu kabul edilerek, her aşamada öğretilip içselleştirilmesine çalışılır. Buna göre, biyolojileri gereği erkekler akılcı, çıkarıcı ve güçlü; kadınlar duygusal, yumuşak ve zayıftır. İlaveten, bu cinsiyet özellikleri birbirinin karşısında daha üstün, daha güçlü veya daha önemli olduğuna ilişkin anlamlar kazanır. Toplumsal değerler *erkeksi* ve *kadınsı* diye ayrışıp erkeksi olanlar değerli olur; toplumsal olgular *eril-dışıl* anlamlar kazanır. Güçlü, akılcı, risk alabilen, duygusal davranmayan yönetme becerisine sahip olmak üstünlük getirir. Cinsiyet eşitsizlikleriyle diğer toplumsal eşitsizlikler birbirine eklemlenir; sınıf, cinsiyet, ırk, etnisite gibi farklı toplumsal eşitsizlik biçimleri birbirini besleyen bir iktidar düzeni içinde var olur.

### Eleştirel erkeklik araştırmaları

Modern toplumlarda yaygın olarak benimsenen egemen erkeklik değerlerinin tarihte ancak yakın zamanlarda, endüstri toplumlarının gelişimiyle ortaya çıktığını bize söylemektedir. Ayrıca egemen erkeklik değerlerini benimsemeyen farklı erkekliklerin ve farklı erkeklik değerlerinin olduğunu, ama bunların azınlıkta, sessiz ya da dışlanmış kaldığını da yine eleştirel erkeklik çalışmaları alanında yapılan araştırmalardan öğrenmekteyiz.

Modern toplumlarda çok farklı erkekler ve onların farklı yaşam biçimlerinin varlığına rağmen egemen erkeklik değerlerinin varlığından nasıl söz ediyoruz? Egemen erkekliği, dünya çapında iktidarı elde tutanların sahip olduğu değerler, yönettikleri kurumlar ve geliştirdikleri mekanizma ve politikalar olarak tanımlayabiliriz. Güçlü olmak, başarmak, sorunları sadece ikna ederek değil, gerektiğinde şiddet kullanarak çözmek; duygularına göre değil çıkarlarına göre davranmak, rekabete ve hiyerarşiye dayalı ilişkileri odağa almak; bağımsız davranmayı önemsemek, başkalarını yönetmeyi bilmek, vb. davranışlar egemen erkeklik değerleri olarak kabul edilir ve bu tür davranışlarla şekillenen toplumsal olgulara da *eril* denmektedir.

Egemen erkeklik değerleri aile reisliği, namus koruyuculuğu, erkek çokeşliliği, parayla kadın satın alma/fuhuş gibi meşru görülen ve erkeklere tanınan ayrıcalıklar olarak kurumlaşır. Bunlar çoğu zaman yasalar, gelenekler ve dini inançlar tarafından da korunan ya da cezalandırılmayıp hoş görülen davranışlardır. Bu davranışlar *eril* iktidar yapılarıyla bütünleşmiştir; aile hukuku, heteroseksüelliğin zorunluluğu, babalık haklarının yasal ayrıcalıklı hali, erkeklerden oluşan orduların saygınlığı, siyasal partilerin ve piyasayı yöneten şirketlerin patronları olarak politikacıların ve iş insanlarının sahip oldukları güçler...

### **Modern erkeklik endüstrileşmeyi sağlayan erkek emeğine dayanır.**

Endüstriyel kapitalizmin “fabrika sistemi” temel bir ayırımın gerçekleşmesiyle tarih sahnesine çıkmıştı; çalışma/üretim alanı ile ev/hane iki ayrı toplumsal alan haline geldi. Bu durum ekonomik, kurumsal, ideolojik ve giderek politik bir ayırım olarak piyasa ve hanenin, toplum ile aile yaşamının birbirinden sadece mekân olarak değil, aynı zamanda geçerli değerler, normlar, hukuki haklar ve özgürlükler olarak da ayrışmasına yol açtı. Hane ile toplumsal yaşam hiyerarşik öncelikler ve üstünlüklerle tanımlanarak konumlandı; endüstri öncesi toplumlardan farklı olarak, toplumsal iktidar ilişkileri içinde her şey yeniden şekillendi. Bu ayrışma aynı zamanda cinslerin rollerinin de ayrışmasıydı; aile ve toplum, daha doğru deyişle, kamusal alan ile özel alan arasında ayırım oluşurken birincisi öncelikli ve belirleyici hale geldi.

### **Modern aile, geçimi sağlayan erkek ve ücretsiz ev kadını rollerine dayanır.**

Endüstriyel kapitalist toplumlarda ücretli erkek işgücü evrensel bir nitelik gösterir: çalışma süresi boyunca ilerleyen “iş öğrenme”, tam gün çalışma ve çalışamaz olunca emeklilik hakkına sahip erkek işgücü ve bu erkeğe eşlik eden ücretsiz ev içi emekçisi olan yeniden üretimden sorumlu kadın/eş/anne. Bu açıdan bakıldığında *eril kamu, dişil özel alan (aile-hane)* ayırımının modern endüstriyel kapitalist toplumların kurucu unsuru olduğunu görürüz. Özel-kamu ayırımına paralel olarak var olan üretim-yeniden üretim ayırımının da sınıf temelli olduğu kadar cinsiyet temelli bir ayırım olduğunu ve sınıfsal ayrımların cinsiyet ayrımları ile iç içe geçtiğini görürüz.

### **İnsan bedeninin cinsiyeti erillik değerlerinin üstünlüğüne dayanır.**

Modern tıbbın kuruluşuna öncülük etmiş bazı görüşlere göre erkeklik genetik olarak kodlanmıştır; *saldırganlık, üstün gelme arzusu erkeğin biyogramıdır*. Bu görüşler bugün modern toplumlarda çok yaygın olarak “erkek doğası” adı altında benimsenebiliyor. Kadın bedeninin ise erkek bedeninden farklı, daha güçsüz ve asıl olarak doğurganlığa yönelik olarak yaratıldığı görüşü modern tıp biliminin icadıdır. Erkek bedeni üzerindeki her tür kültürel kurgu onun zaman ve mekân içinde serbestçe hareket hakkının varlığına işaret eder. Erkek egemenliği ve üstünlüğü, erkeklerin bedenleriyle olan ilişkilerinde de yani beden in jestleri, duruşları, mekânda yer kaplama tarzları, hareket biçimleri, fiziksel ilişkilendirme tarzlarında de kendini gösterir. Erkek bedeninin doğası gereği sınırsız ve kontrolsüz bir fiziksel güç ve iktidarla tanımlandığı ve erkeklerin bedensel edimleri yüzünden suçlanamayacağı ve başkaları ile ilişkilerinde ve mekan kullanımında erkek bedeninin istekleri ve gereksinimlerinin öncelenmesi gerektiği yaygın kabul görür



## **Erkeklik ve eril şiddet ilişkisi toplumsal olarak öğrenilen bir davranıştır; değiştirilmelidir.**

Bir biyolojik kapasite olarak, yaşama refleksi çerçevesinde, her tür canlının kendini koruması gerektiğinde şiddet uygulama eğilimi ve kapasitesi vardır. Ama insan topluluklarında yaşanan şiddetin büyük çoğunluğu kendini koruma amacıyla değil, başkasına boyun eğdirme amacıyla gerçekleşir. Ayrıca, ister örgütlü ister tekil biçimde gerçekleşsin, şiddet olaylarında fail genellikle erkektir. Bu durum şiddetin “erkek doğasının” kaçınılmaz bir sonucu olduğu iddiasını güçlendirir. Bazı “hormon bilimciler” de bu iddiayı pekiştirecek şekilde, erkeklik hormonu olan testosteronun, hayatta kalma için “öldürme içgüdüsü” gibi eğilimlere yol açtığını söyleyerek *saldırgan testosteron* iddiasını ileri sürer. Ciddi bilimsel araştırmalar ise bu iddiaları doğrulamaz. Saldırganlığın evrensel olarak erkeklerde görülen bir cins/tür davranışı olduğunu; ama bunun hormonlarla değil, hormonları aktifliğe teşvik eden toplumsal beklentiler, ahlaki zorlamalar ve erkeklik kültürüyle sosyalleşme çerçevesinde açıklanabileceğini söyler.

## **Eril şiddet her erkeğin yararına olamaz.**

Erkeklik ve şiddet ilişkisini açıklamaya çalışan yaklaşımlara göre, modern erkek egemen toplumların temelinde, şiddet kullanmanın erkeklere bir ayrıcalık olarak sunulduğu fikri yatar; her bir erkek, kendisi şiddet kullanmasa bile, uygulanan eril şiddetin getirilerinden yararlanır. Bu yararlanma farklı ulus, sınıf, etnik gruplardan erkekler veya farklı erkeklik *habitusuna* sahip erkekler arasında eşit dağılmayabilir. Ama eril şiddet kadınların sindirilerek, ikincilleştirilerek, dışlanarak, ayrımcılığa tabi tutularak topyekûn itaatinin sağlanmasını olanaklı kılar. Bu eril şiddetten her erkek isterse kendine düşen ataerkil payı alabilir. Bekaret ya da namus adına kadınların bastırılması, annelik ve evlilik adına kadınların ev içi emeğine karşılıksız el koyabilme, kadın bedeni ticareti eril şiddet olmadan işleyebilecek eril iktidar pratikleri değildir.

Eril şiddet tek tek bireylerin kendi arzu ve istekleri ya da psikolojik bozuklukları sonucu sistematik hale gelmez. Şiddeti güvenlik, eğitim, spor, zevk adına gerekli, kaçınılmaz ve meşru gören, göz yuman, seyreden toplumsal kurumlar vardır. Devletin egemenlik iddiası, piyasanın kazanç hırısı, aile ve heteroseksüel evliliğin sürdürülmesi uğruna kadınların, eşcinsellerin ve çocukların disipline edilmesi; erkeklerin mutlu edilmesi adına kadın bedeni ticareti ve fuhuş gibi yapılanmış ve kurumlaşmış ilişkiler içinde şiddet kaçınılmaz ve haklı gösterilir. Ayrıca, erkeklere toplumsal görev olarak yüklenen namusun korunması, aile reisliğine dayalı evlilik ve aile, militarizmin *savaşçı-kahraman erkek miti* gibi toplumsal ve siyasal pratikler şiddeti erkeklerin yaşamında normal ve gerekli bir araç olarak gösterir. Oysaki eril şiddetten en çok zarar görenlerin içinde elbette erkekler de vardır.

### ***Eril şiddetin yaygın türü: Aile içi şiddet...***

Modern toplumlarda eril şiddetin bildiğimiz en yaygın türü kadınlara yönelen -ve çocukları da kapsayan- ev/aile içi şiddettir. Ev/aile içi şiddet aşk, evlilik, ebeveynlik ilişkileri bağlamında kadınların, çocukların ve aile mensubu genç erkeklerin egemen erkeklik değerlerine itaat ettirilmesi amacıyla, baba, koca, erkek kardeş ya da erkek akrabalar tarafından yöneltilen şiddettir. Erkeklerin aileyi geçindirip, ailenin namus ve şerefini korumak için kadınların yaşamını denetleme/yasaklama otoritesine sahip olduğu düşüncesi kaçınılmaz olarak şiddeti meşru kılar. Ev/aile içi şiddet erkeğin koruma, kollama, denetleme, geçindirme görevleri olduğunu ve bu görevleri yaparken yasaklama, zorlama, cezalandırma amacıyla şiddet kullanma serbestliği olduğunu düşünen bir anlayışın sonucu olarak ortaya çıkar.

### ***Erkeklik ve şiddet ilişkisi yaygın ve normalleşmiştir.***

Erkekler, toplumdaki erkeklik ideolojisini ne kadar içselleştirirse o kadar fazla şiddet uygular. Şiddet, erkekliğin kurucu unsurlarından biri olarak erkekliği sorgulayan, tehdit eden ve başkalarının gözünde küçük düşüren durumlarda, erkeğin sarsılan iktidarını/gücünü, statüsünü yeniden kazanmasına hizmet eder. Kadınlara yönelik erkek şiddeti ister kamusal ister özel hayatta olsun, tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir. Erkek şiddeti yeterince “erkek” gibi davranmayan diğer erkeklere, yabancılara, düşman olarak tanımlanan azınlık gruplara, cinsel yönelimi farklı olan LGBTİ+’lara ya da çocuklara yönelmiş olabilir. Erkek şiddeti, egemen erkekliğin ötekileştirdiği tüm gruplar üzerinden düşünülerek kavranabilecek geniş kapsamlı ve çok katmanlı bir olgudur.

### ***Zorunlu askerlik ve ulusal vatandaş orduları egemen erkekliğin kurucu öğelerindedir.***

Modern ulus devletlerin oluşması ile modern erkekliğin oluşması arasında tarihsel olarak bir paralellik vardır. Modernleşme ve uluslaşma süreçlerinin yönetilmesinde temel araç olan ulus devletlerin gelişimiyle her sınıftan erkeğin bir vatandaşlık gereği olarak zorunlu askerlik yapması bir tür demokratikleşme olarak yaşandı. Modern zamanlarda her erkek yurttaşın zorunlu askerlik görevini yerine getirmesi ve zengin erkek ile yoksul erkeğin vatandaşlık görev ve sorumluluklarında eşitlenmesi olarak görüldü. Vatandaş orduları dediğimiz militer modelin gelişimi

farklı sınıftan erkekler arası eşit vatandaşlık hukukunun gelişiminde çok önemli bir aşama oldu.

Zorunlu askerlik sisteminin yaygınlaşması aynı zamanda milliyetçilik ve yurtseverlik ideolojilerinin yaygınlaştığı bir döneme denk düşer. Bu ideolojiler erkeklere vatan savunması için bir çağrı niteliğindedir ve erkeklerin vatan savunması için harekete geçmesi erkekleri aynı zamanda hem erkek hem vatandaş yapan temel eylemliliktir.

Ulus devlet ve vatan savunması modeline dayalı modern toplumlar askerliğin erkekler için doğal, kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ama bu modelin hayata geçmesi hiç de sorunsuz olmamıştır. 20. yüzyılın sonuna doğru orta sınıf, meslek ve kariyer sahibi erkeklerin zorunlu askerlik görevi yapmalarından giderek vazgeçilmiştir. Bedelli askerlik, kamu görevi yaparak askerlik görevini tamamlamış olmak, vb. alternatif yollar ortaya çıkmıştır. ABD gibi ülkelerde de erken tarihlerden başlayarak profesyonel ordu denilen model hayata geçirilmiştir.

Bu rapor çerçevesinde bizi ilgilendiren diğer bir erkeklik konusu bir toplumsal kültürel/siyasal tarz olarak militarizmdir. Bu anlamda militarizm, toplumsal düzen adına şiddetin kutsanması, silah ve savaş kültürünün yaratılarak yüceltilmesi, erkekçi ideolojinin eril güç tapınmasının olumlanmasıdır: Kahramanlık anlatılarının popülerleştirilmesi, genç erkek fetişizmi, şiddeti bir sanat gibi estetize ve romantize edebilen, silahı erkek kaslarının bir uzantısı haline getirebilen kültürel imgelerin egemenliği (Rambo, Malkoçoğlu, Battal Gazi, vb.)... Militarizm askeri değerlerin topluma egemen olması/sunulması, toplumsal sorunların çözümünün şiddet gerektirdiğine olan inançtır; toplumda sıradan insanlar için kutsal amaçlar tanımı ve bunun uğruna ölmeye/öldürmeye, şehit olmaya onay verilmesidir.

Bugün modern kapitalist toplumların siyasal yönetim modeli olan ulus devletlerin temel kurumu olan erkek vatandaşlardan oluşan ulusal orduların, 21. yüzyıla birlikte değiştiğini ve yerini profesyonel ordulara bıraktığını görüyoruz. Bu dönüşüm, günümüzün egemen erkeklik tarzları ve değerleriyle ilgili kurum, pratik ve normları da değiştiriyor.

### ***Askerliğin yeni biçimleri geliyor ve profesyonel ordu modeli yayılıyor.***

Günümüzde kitlesel vatandaş orduları değil, küçük, hareketli, teknik becerisi yüksek ve kalıcı olarak istihdam edilebilen uzmanlar ve profesyonel savaşçılardan oluşan ordular tercih edilmektedir. Bu tür profesyonel ordu modelinin giderek dünyada yayılıyor oluşu, özellikle orta ve üst sınıf mensubu erkeklerin zorunlu olarak askerlik yapmayacakları anlamına geliyor. Bu durum, egemen erkeklik değerlerini benimseme konusunda zorlanan birçok erkek için kuşkusuz çok olumlu bir gelişimdir.

Ama öte yandan profesyonel ordular, kendi geçimini doğru dürüst sağlayacak eğitimi, mesleki ve kültürel becerisi olmayan erkekleri odağına alan farklı

bir çağrı sunuyor. Profesyonel ordular bu gruba dahil erkeklere hayatlarında başka türlü elde edemeyecekleri düzeyde düzenli bir ücret alarak, ailelerini “onurlu bir erkek” olarak geçindirme fırsatı sunuyor. Bu fırsat, eğer emekli olana kadar hayatta kalırsa, kendileri ve aileleri için bir gelecek garantisi (emeklilik hakkı ve sağlık sigortası, vb.) demek. Bu durum birçok alt sınıf erkek için tercih edilecek saygın bir yaşam, geliri iyi bir iş ve toplumsal statüye kavuşma olanağı anlamına geliyor.

### ***Egemen erkeklik tarzlarının en hassas konusu vicdani red hakkının tanınmasıdır.***

Uluslararası sözleşmelerde vicdani ret hakkı 1966 yılında yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 18. maddesinde düzenlenen din, vicdan ve düşünce özgürlüğüne dayandırılır. Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komisyonu’nun 1987/46 numaralı kararı vicdani reddi “düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün meşru bir ifadesi” olarak tanımaktadır. Komisyonun 1998/77 sayılı ve 2002/45 sayılı kararları vicdani reddin temel prensiplerini ortaya koymuştur. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği en sonuncusu 2019 yılında olmak üzere vicdani ret sorununa dair son 15 yılda yedi rapor hazırlamıştır. 2000 yılında Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi’nin 10/2 maddesinde “vicdani ret hakkının uygulanmasını öngören ulusal kanunlar çerçevesinde, vicdani ret hakkı tanınmıştır” ifadesi yer almaktadır.

### ***Babalık erkek olmanın önemli bir göstergesidir.***

Erkeklerin erkekliklerini tanımlarken kullandıkları önemli bir dayanak da babalık, başka bir deyişle, nesebi sürdüreceği üreme kabiliyetleri ve cinsel kapasiteleridir. Ancak erkeklerin ev içi işlere ve ebeveynlik sorumluluklarına eşit biçimde katılmaması, evlilik birliğini ve ev yaşamını tahakkümünü ve iktidarını daha çok pekiştirmenin bir aracı olarak görmesi ve aile kurumunu kutsallaştırarak eşitsizliklerin üstünü örtme çabası neredeyse küresel bir egemen erkeklik tavrıdır ve erkekliğin belirleyici göstergelerinden birisidir. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden, erkekler için babalık hem bir imkân hem de bir sorunlu alan teşkil eder.

Birçok ülkede yapılan araştırmalar, geleneksel cinsiyet rollerini ve yasal düzenlemelerle ev içi sorumlulukların erken yaştan itibaren kız çocukları ve daha sonraki yıllarda da kadınların sırtına yüklendiğini göstermektedir. Bir araştırmaya göre, kız çocukları aynı yaştaki oğlan çocukları ile kıyaslandığında zamanlarının yüzde 40’ından daha fazlasını ev işleriyle geçirmektedir.<sup>1</sup>

Eşitlikçi babalık modellerinin benimsenmesi ve erkeklerin çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklara katılması yalnızca olumlu erkeklik temsillerini yaygınlaştırmakla

<sup>1</sup> Promundo ve MenCare. (2019). State of the World’s Fathers. s. 14 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611>

kalmaz, aynı zamanda oğlan çocuklarının ve kız çocuklarının eşitlikçi ve güvenli bir ortamda yetişmesine de olanak sağlar. Kız çocuklarını güçlendirir ve destekler, erkeklerin ve oğlan çocuklarının şiddetle olan ilişkisini dönüştürür, erkeklerin toplumsal cinsiyet algısını ve pratiklerini değiştirir.<sup>2</sup> Babalık rollerinin dönüştürülmesi sadece kadınlara ve kız çocuklarına daha eşit ve şiddetten uzak bir yaşam sunmayacak, aynı zamanda erkekler ve oğlan çocukları için de fiziksel, ruhsal ve mental olarak daha sağlıklı ve dengeli bir yaşamın kapısını aralayacaktır. Küresel ölçekte yapılan çalışmalar, baba olan genç erkeklerin suç davranışları, sigara ve içki tüketimi ve madde bağımlılığı ve risk davranışlarının önemli ölçüde düştüğünü, daha az kronik sağlık sorunu yaşadığını ve sosyal ve mesleki ilişkilerinde daha sorumluluk sahibi ve eşitlikçi olduklarını ortaya koymuştur.<sup>3</sup>

### **Erkek egemen toplumların sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli nedenlerden biri homofobidir.**

Homofobi kadınsılaşıma ve erkekliğini yitirme korkusu olarak tanımlanır.<sup>4</sup> Gerçekten de erkeklik değerlerini inşa eden temel saiklerin başında erkeklikle özdeşleştirilen cinsel ve toplumsal iktidarın yitirilmesi korkusu gelir. Bu bağlamda, LGBTİ+’lara karşı duyulan nefret ve korku neredeyse insanlık tarihi kadar eski ama bir o kadar da çelişkilerle doludur. Bugün için hâlâ bazı dini kurumlar ve yasalar LGBTİ+’lara birçok ayrımcı uygulamayı sürdürmektedir. Çünkü homofobinin en güçlü dayanaklarından birisi de erkeklik ideolojisi ve erkeklik iktidarını perçinlemeye hizmet etmesidir. Egemen erkeklik değerleri eril iktidar pratiklerini tesis etmek ve politik ve toplumsal iktidarlarını sürdürmek için homofobiyi araçsallaştırır; ailenin kutsallığı, ahlaki düzen ve ulusal bütünlük söylemlerini homofobiyle birleştirir.

### **Günümüzde egemen erkeklik değerleri ve kurumları değişiyor.**

20. yüzyılın sonuna doğru, başta feminist kuramcılar olmak üzere, önemli sosyal bilimciler eril tahakkümün niteliksel bir değişim yaşadığını, artık ataerkillikten değil, yeni türde bir *erkek egemenliğinden* bahsetmek gerektiğini söylüyor. Çünkü artık erkeklerin kadınlardan daha üstün ve önde olmasını meşrulaştıracak biyolojik, kültürel, ekonomik ya da ideolojik kökenli bir neden bulmak eskisi kadar kolay değil. Bazı düşünürler bu durumu *erkekliğin krizi*, bazıları ise *ataerkilliğin sonu* gibi adlandırmalarla açıklıyor.

<sup>2</sup>UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality. s. 21 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>

<sup>3</sup>American Psychological Association- APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Boys and Men. s. 13 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585>

<sup>4</sup>Kimmel, Michael S. (2016). Masculinity as Homophobia. Fear, Shame, Silence in the Construction of Gender Identity. İçinde Women in Culture: An Intersectional Anthology for Gender and Women’s Studies. John Wiley & Sons.s. 24-32

Bu değişimin önemli nedenlerinden biri kurum olarak örgütlenmiş aileden (hane de diyebiliriz) birlikte yaşamı amaçlayan yeni bir aile modeline doğru bir değişim yaşanıyor olmasıdır. Erkeğin aile reisliğine dayalı klasik ataerkil aile modeli yerine, karşılıklı aşk, sevgi, arzu, birlikte yaşam isteği ve mahremiyetin paylaşımına dayalı yeni bir aile modeli yerleşiyor. Bu gelişime paralel olarak *biyolojik üstünlüğe dayalı erkeklik* anlayışının ve buna dayalı eril tahakküm tarzının dönüşüme uğraması kaçınılmazdır.

### **Yaşanan değişim bir erkeklik krizi midir?**

Yaşadığımız çağda erkek üstünlüğü iddialarının, erken modernlik dönemlerinde olduğu gibi, erkeklerin biyolojik ve kana dayalı üstünlükleri olduğu inancıyla sürdürülemeyeceği açıktır. Bugün için erkeklerin üstünlüğüne yol açan cinsiyetçi işbölümü, yani kadınların yapabileceği işler ve erkeklerin yapabileceği işler ayrımı anlamını yitiriyor. Cinslere farklı haklar, farklı güçler ve yetkiler atfederek ve bunları biyolojik farklara dayandırarak sürdürülen cinsiyet farkları rejimleri meşruluğunu yitiriyor; giderek daha temelsiz hale getiriyor. Bugün hiçbir erkeği otomatik olarak üstün ve öncelikli kılacak ve bunu garantileyecek bir stratejinin kalıcı olmadığı söylenebilir. Yapılan birçok araştırma bunun bir “erkeklik krizi” olduğunu ve nedenlerinin daha çok ekonomik sebeplerden kaynaklandığını ileri sürüyor.

### **Krizin ve değişimin göstergeleri nelerdir?**

Erkek egemenliğine dayalı modernitein temeli olan modern ulus devletlerin, zorunlu askerliğe dayalı erkek vatandaş ordularının, erkek merkezli ailenin, erkek kas gücüne dayalı endüstriyel fabrika üretiminin değişmekte olduğu gerçekte bunu var eden erkek egemen sistem de değişecektir. Çünkü erkeklerin aile geçimini sağlayabilmeleri için gerekli tam gün ve güvenceli istihdam olanakları giderek azalıyor. Giderek artan sayıda aile çalışan ve ev içi sorumlulukları da eşit paylaşan karı kocadan oluşuyor. Diğer yandan erkeklerin geçim sorumluluğunu kadınlarla paylaşmalarının getireceği değişimler erkekleri korkutuyor; giderek artan erkek şiddeti bu değişimi durdurmayı amaçlıyor. Ama şiddet arttıkça değişim daha da hızlanıyor.

Heteroseksüel erkekliğin meşruluğu aşınıyor; LGBTİ+ hareketi güçlenerek homofobi ve heteroseksizm eleştirisi görünür hale geliyor. Egemen babalık normu değişiyor. Para kazandığı için geçimi sağlayan ama çocuğuna duygusal olarak uzak, mesafeli bir otorite figürü olarak baba modeli anlam yitiriyor. Çocuklarıyla duygusal ilişkiler ve birlikte yaşama/deneyimleme arzusu taşıyan yeni babalık modeli popülerleşiyor.

Kadın hakları mücadelesi erkek ayrıcalıklarını yasaların gücüne bağlayan kuralları değiştiriyor; yasalar değişiyor ve daha eşitlikçi yasalar uygulamaya

konuluyor. Örneğin, aile içinde kadınlara ve erkeklere eşit haklar anayasal ve yasal garantilere kavuşuyor. Feministler, yoğun bir çabayla kadınlara yönelik erkek şiddetini küresel bir politik gündem haline getirmeyi başardı. Yaklaşık 15-20 yıldır, özellikle son yıllarda artan ölçüde, kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddet yaygın bir toplumsal eleştiri ve muhalefet konusu haline geldi. Anaakım medya tarafından benimsendi; orta ve üst sınıf erkeklerin de kolaylıkla katılabileceği bir eşitlik ve demokrasi talebi olarak tanımlanır oldu.

Eğer egemen erkeklik değerleri yandaşları varsa, tanım gereği sürekli ona direnen, ayak sürüyen, çaktırmadan arkadan dolaşan, cepheden karşı çıkarak savaşılan çok sayıda, farklı farklı erkekliklerin de olması kaçınılmazdır. Ama egemen erkeklik tarzlarının ve kurumlarının gölgesinde kalan, karşına geçen erkeklikler üzerine yapılmış araştırmalara hemen hemen hiç rastlamıyoruz.

### ***Endüstri sonrası kapitalizmin gelişimi hane, piyasa ve cinsiyet ilişkilerinde değişimler yaratıyor.***

Endüstri sonrası kapitalizmin yarattığı esnek üretim koşulları erkeklerin tam gün çalışma ve aile reisliği tarzını kısmi ve ikincil hale getiriyor. Endüstri sonrası dönemde çalışmak isteyen erkek için artık tam gün ve emeklilik garantisi olan bir iş bulmak giderek zorlaşıyor. Bunun yerine emeklilik garantisi dahi olmayan, ancak geçici ve yarı zamanlı işler bulabilen erkek nüfusun oranı artıyor. Bu tür istihdam edilen erkeklerin ailede ve toplumdaki statü ve otoritesi büyük ölçüde yok oluyor. Çünkü bu durumdaki erkeklerin, örneğin, evlenmeleri aile geçindirecek bir gelir garantisi olmadığı için belirsiz ve kırılabilir hale geliyor. Endüstri toplumlarının tam gün çalışan erkek ve ev işlerini karşılıksız üstlenen kadın ikiliğine dayalı cinsiyet farkları modeli dünya çapında yaygınlık ve süreklilik gösteren bir aile modeli olma özelliğini yitiriyor. Evli kadının işgücü piyasasına katılımı, yarı zamanlı çalışmanın yaygınlaşması, iki ebeveyni çalışan aile modeli zaten endüstrileşme ilerledikçe kaçınılmaz hale gelmekteydi. Ama endüstri sonrası toplumun gelişimi, aile biçimlerinin değişimini hızlandırıyor ve ayrıca farklı hane tiplerini ortaya çıkarıyor.

### ***Bu değişimler eril şiddetin sınıfsal boyutunu etkiliyor mu?***

Şiddet uygulayan erkeklerin genellikle altsınıf, eğitimsiz, taşralı olduklarına dair yaygın bir kabul vardır. Bu görüşe göre, modern endüstriyel toplumlarda erkeklerin kas gücüne dayalı işleri yapmaları beklenir ve bu nedenle kasların “kontrol dışı şiddeti” de sineye çekilmesi gereken, bir tür “istenmeyen sonuç”tur. Kas gücüyle çalışan erkekler taşkınlık yapar, yumruklarıyla dövüşür, küfreder, kadınları aşağılar; yeterli “uygarlık eğitimi” almamış olan bu tür erkek enerjisinin taşkınlığı disipline edilmeli ve bu erkeğin “doğal saldırganlık gücü”, “üretken güce” dönüştürülmelidir. Buna karşılık, sermaye sınıfına mensup erkeklerin eğitilmiş ve şiddetten arınmış

olduğu kabul edilir. Bu görüşe göre üstsınıfların bu tür “steril” erkek kültürü fizik şiddeti hoş görmez; centilmenlik, rekabete dayalı başarı, kadınlara saygı gibi erkeklik değerlerinin öne çıktığı iddia edilir. Sermaye sınıfı erkekleri şiddeti ancak sembolik ya da ekonomik şiddet formunda kullanabilir; onlar zaten paraları ve güçleriyle herkese boyun eğdirir ya da zaten devletin “zor kurumları”nın şiddeti onlar adına gerekli hizmetleri sunuyordur. Endüstri sonrası toplumsal ortamlarda oluşan yeni altsınıf ya da sınıfdışı (under-class) olarak nitelenen toplumsal kesimlerde erkeklerin bir tür erkeklik kaybına uğradıkları ve bir erkeklik krizi yaşadıkları, bu nedenle daha sık şiddete başvurdukları iddia ediliyor. Futbol fanatizmi, sokak çeteciliği, mafyalaşma, yükselen “maçoizm”, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı bu yeni tür erkek şiddetinin örnekleri olarak gösteriliyor.

### ***Eril tahakkümün krizi eril iktidarın restorasyonuna yol açıyor.***

Erkek üstünlüğünün birçok alanda geriliyor oluşu bazı erkeklerde güçlerini yeniden kazanma arzusu yaratıyor. 2010’lu yıllardan başlayarak kadın haklarının gelişimine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin reddedilemez bir norm haline gelişine karşı bir tepkinin örgütlenmesine şahit oluyoruz. Özellikle muhafazakâr sağ hükümetlerin ve kökten dinci siyasi hareketlerin desteğiyle kadın haklarını koruyan önemli kurumlara karşı eleştiriler, saldırılar ve yoğun tepkiler ortaya çıkıyor. Kadınların güçlenmesine yönelik mali fonlar ve devlet destekleri azaltılıyor; bütçeler kısıyor; cinsiyetçi, homofobik ve kadın hakları karşıtı uygulamalar kamuoyunda destek bulmaya başlıyor. Kürtaj yasakları, üniversite kadın araştırmaları merkezlerinin kapatılması, medeni yasalarda boşanma, nafaka gibi konularda mevcut kadın haklarıyla ilgili geri adımlar atılıyor.

### ***Değişimin temel dinamiği erkek hareketidir.***

Yukarıda bahsettiğimiz üzere erkek egemen toplumsal kurumların, değerlerin ve erkeklere sağladığı ayrıcalıklı statülerin aşınıyor ve değişimi kaçınılmaz kılıyor oluşu erkekleri kendi toplumsal cinsiyetleriyle ilgili harekete geçiriyor. Bu bağlamda harekete geçen erkeklerin oluşturduğu değişimin ya da değişime karşı direnmenin farklı yönde şekillendiğini görüyoruz: Profeminist ve mizojinist (kadın düşmanı) erkek hakları hareketleri birbirine zıt iki farklı yönde var oluyor. Bunlardan ilkinde *eleştirel erkeklik hareketi* diyoruz. Bu tür erkek hareketini cinsler arası eşitlikten yana ve egemen erkeklik değer, norm ve kurumlarının değişmesini isteyen erkeklerin ortaklaştığı gündem olarak tanımlayabiliriz. Eleştirel erkek hareketinin temel önermelerini şöyle sıralayabiliriz:

- Erkek egemen düzenden erkekler de zarar görür.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için öznesi ve nesnesi erkek olan bir



dönüşüm perspektifi geliştirmek gerekir.

- Kadınlara ve çocuklara yönelik şiddeti durdurmak için erkeklerin işbirliği yapması gerekir.
- LGBTİ+ hakları temel insan haklarıdır.
- Babalık sadece otorite ve geçim sağlayıcı rol model olamaz; ilgi, şefkat ve sevgi de içeren bir babalıkla sentezlenmelidir.
- Altsınıf erkeklerin yeni militarizm tarafından paralı askerler haline getirilmelerine karşı ortak bir tavır gerekir.
- Erkek özgürlük hareketinin gelişmesi gerekir. Bunun için patriarkinin ezdiği erkekler bir araya gelmeli ve eril şiddete karşı erkekler örgütlenmelidir.
- Savaş karşıtı, vicdani retçi erkekler daha görünür hale gelmeli ve erkek şiddeti karşıtı hareketle ilişkilendirilmelidir.
- Babalık hakları ve boşanmış babaların sorumlulukları eşitlik ilkesine uygun ve çocukların yararı göz önüne alınarak düzenlenmelidir.
- Ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgili erkekler eşit sorumluluk almalı ve bu konudaki yasal düzenlemeler gözden geçirilmelidir.

İkinci tür erkek hareketine ise bir tür *erkek hakları hareketi ya da erkek egemenliğinin restorasyonu hareketi* diyebiliriz. Kadın haklarının gelişimini ve kadınların özgürleşmesini tehdit olarak gören ve buna karşı çıkan erkeklerin dahil olduğu; mevcut erkek ayrıcalıklarını ve üstünlük alanlarını korumaya çalışan erkeklerin oluşturduğu örgütlenmeleri bu tür içinde sınıflandırabiliriz.

## II. Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılmasını Öngören Uluslararası Normlar ve Standartlar

Hayatın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel saldırı ve tacizin önlenmesi sadece kadınlar ve LGBTİ+’ları korumak ve güçlendirmek için gerekli değildir. Erkekler de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden farklı şekilde zarar görür; geleneksel cinsiyet rollerine dair algılar ve beklentiler erkekleri de farklı şekilde kısıtlar; fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerine ket vurur. Bu nedenle 1970’li yıllardan itibaren erkeklerin cinsler arası eşitlik için mücadele etme hedef ve yöntemleri; kadınlar ve LGBTİ+’larla birlikte ortak ve eşit bir yaşam kurma idealini geliştirme çabaları, uluslararası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının da gündeminde yer bulmaya başladı. Bu gelişmeler konuyla ilgili uluslararası normların gelişimine yol açtı. Bu konuda gelişen uluslararası normları ve ilgili bağlamları kısaca şöyle özetleyebiliriz.

### A. Birleşmiş Milletler Normlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine (TCE) Erkeklerin Katılımı

1994’te Kahire’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Nüfus ve Gelişme Konferansı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çözümüne erkeklerin katılımını gerekli gören uluslararası ilk toplantıdır. Kahire Eylem Planı ve 1999’daki güncellenmiş Sonuç Belgesi, erkeklerin çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukları üstlenmesi, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve şiddete karşı tutumlarını dönüştürmesi için teşvik edilmesinin gerekliliğini karara bağlamıştır.<sup>5</sup> 1995’te BM tarafından düzenlenen IV. Dünya Kadın Kongresi’nde yapılan Pekin Zirvesi ve zirve akabinde yayınlanan Pekin Eylem Planı, kadınların güçlendirilmesi için erkeklerin de toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını öngörmüştür. 1980’de imzaya açılan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ise toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına erkeklerin de dahil edilmesi gereğini açıkça belirtmiştir.

#### 1. BM Kadının Statüsü Komisyonu Kararları

Aynı yıl BM Kadının Statüsü Komisyonu (CSW) erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını komisyonun temel görevlerinden birisi olarak belirlemiştir. CSW’nin 2004 yılında düzenlediği 48. oturumu, erkekler ve oğlan

<sup>5</sup> MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence. s. 5  
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598>

çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesindeki rolleri ve sorumluluklarına dair küresel bir politikanın çerçevesini çizmiştir. Erkeklerin ve oğlan çocuklarının ev içi işlerde, kadınlara karşı şiddetin önlenmesinde aktif rol almalarını ve olumlu erkeklik modellerini benimseyerek yaygınlaştırmalarını önerir. Sonuç metninde şiddetin faillerinin ıslah edilmesi; şiddet mağdurlarına destek verilmesi çalışmalarının hızlandırılması gerektiği belirtilmektedir.<sup>6</sup> CSW toplantısı sonuçları CEDAW’ı imzalayan ülkeler için bir rehber niteliğindedir.<sup>7</sup> 2006 yılında CSW’nin 50. oturumunda, 2004 kararlarında yer alan hedeflerin genişletilerek yaygınlaştırılması önerisinde bulunulmuştur. CSW, özellikle yargı, polis ve silahlı kuvvetleri de kapsayacak şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi ve bilinç yükseltme çalışmaları yapılması, eğitim müfredatlarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin dahil edilmesi ve kamuya açık eğitim programlarıyla desteklenmesi gerektiğine vurgu yapmıştı. Komisyon, öncelikli çalışma alanları olarak, cinsel sömürü ve cinsel saldırı, diğerlerine zarar veren geleneksel erkeklik pratikleri, HIV/AIDS ve şiddet temalarını belirlemiştir. Komisyonun dikkat çektiği alanlar arasında çalışma hayatında cinsel ayrımcılık, babalar için doğum izinleri ve erkeklerin çocuk bakım sorumluluklarını üstlenmesi de yer alır.

United Nations Division for the Advancement of Women of the Department for Economic and Social Affairs (Birleşmiş Milletler Kadının İlerlemesi Kurulu Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Bölümü) 2008 yılında hazırlanan Women and Beyond 2000<sup>8</sup> raporunda erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımına dair prensiplerini şöyle sıralar:

- ✓ Kadın haklarına ve kadının güçlendirilmesine yönelik kararlılık göstermek,
- ✓ İnsan hakları ve sosyal adalet konularında daha geniş bir bakış açısı gerekliliği,
- ✓ Kişisel değişimlerin yanı sıra yapısal değişiklikleri de hedeflemek,
- ✓ Kadını da erkeği de kapsayan toplumsal cinsiyet eşitliği algısı,
- ✓ Toplumsal cinsiyetin oluşumunun ilişkiselliği ve kesişimselliğini görmek,
- ✓ Erkeklerin yararlandıkları iktidar ayrıcalıklarına dair bir farkındalık ve sorumluluk üstlenmeleri,
- ✓ Erkeklerin katkısına vurgu yapılması ve görünür kılınması,
- ✓ Erkeklerin farklılıklarının dikkate alınması.<sup>9</sup>

CSW’nin 2014 yılındaki 58. oturumunda da erkeklerin ve oğlan çocuklarının cinsel sağlık, üreme ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda eşit sorumluluk almaya

<sup>6</sup> MenEngage. (2018). Briefing Note: Engaging Men And Boys And Transforming Masculinities For The Realization Of CEDAW’s Mandates. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599>

<sup>7</sup> Promundo. (2014). What Men Have To Do With It Public Policies to Promote Gender Equality s. 45 <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/What-Men-Have-to-Do-With-It.pdf>

<sup>8</sup> UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30. s. 4. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>

<sup>9</sup> UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30. s. 8-9. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>

teşvik edilmesine; 2016 yılındaki 60. oturumunda ise daha çok erkeklerin bakım sorumlulukları ve ev içi sorumlulukları üstlenmesine vurgu yapılmıştır.<sup>10</sup>

## 2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi’nin 2017 tarihli 33. oturumunda karar metninin Kadınlara Karşı Şiddeti Ortadan Kaldırma Çabalarını Hızlandırma: Tüm Kadınlara ve Kız Çocuklarına Karşı Şiddeti Önleme ve Müdahale Etme Çalışmalarına Erkekler ve Oğlan Çocuklarını Dahil Etme başlıklı bölümüne (A/HRC/35/L.15) yer verilmiştir.<sup>11</sup> İnsan Hakları Konseyi’nin toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemede yapısal ve tarihsel eşitsizliklere yaptığı vurgu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından ziyade, temel sebeplerine odaklanması zorunluluğunu işaret eder ve erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının asli bir unsuru olarak taşıdığı önemin altını çizer. Bu noktada, Konsey, ulusal seviyede politikaların ve stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması, yasal düzenlemelerin yapılması, kamusal kampanyaların düzenlenmesi ve kapasite geliştirme çalışmalarının planlaması sorumluluğunun taraf devletlere ait olduğunu ifade eder.<sup>12</sup>

### B. Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi (AK) Normları ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılımı<sup>13</sup>

**Avrupa Komisyonu**’nun 2005 yılı toplumsal cinsiyet eşitliği değerlendirme raporu erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını Erkekler ve Toplumsal Cinsiyet başlığıyla ayrı bir bölüm içinde ele almıştır. 2006 yılında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tavsiye Komitesi toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına erkeklerin katılımını, çalışma hedeflerinden birisi olarak belirlemiştir. 2006 yılında Finlandiya’nın Avrupa Birliği dönem başkanlığı sırasında, AB üye ülkelerini kapsayan Erkekler ve Toplumsal Cinsiyet- İlerici Politikalara Doğru başlıklı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. 3 Mart 2006’da düzenlenen Avrupa Konseyi bahar toplantısında, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği katılımı konusuna daha yoğun bir şekilde eğilmek gerektiği ifade edilmiştir. Konsey bildirgesi, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemesinin ve sorumluluk almasının yalnızca kadınlar için değil, erkekler için de kısa ve uzun vadede olumlu sonuçlar getireceğinin altını çizmiştir. Konsey bildirgesinde cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı erkekleri de kapsayacak programların geliştirilmesi önerilmiştir. Bildiri özellikle de basmakalıp erkeklik rollerini tartışmayı eğitim

<sup>10</sup> MenEngage. (2018). Briefing Note: Engaging Men And Boys And Transforming Masculinities For The Realization Of CEDAW’s Mandates. s. 10. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599>

<sup>11</sup> United Nations. (2017). General Asssembly. 53. Session. <https://digitallibrary.un.org/record/1305180>

<sup>12</sup> MenEngage. (2018). Briefing Note: Engaging Men And Boys And Transforming Masculinities For The Realization Of CEDAW’s Mandates. s. 8. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599>

<sup>13</sup> Burri, S. ve Prechal, S. (European Commission). (2008). EU Gender Equality Law. s. 3 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1632>

programlarına dahil ederek erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını teşvik etme gereğini vurgulamıştır. Bu programlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin faili olan erkeklerin yasalar çerçevesinde cezalandırılmasını, genç erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının artırılması ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınmasını üye devletlerin asli sorumluluğu olarak belirlemiştir.

### **1. Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı**

Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE) kurulduğundan bu yana toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarında erkeklerin konumu ve sorunları üzerine odaklanmıştır. Eşitsizliğin ana faili olan erkeklerin, erkeklik algılarını dönüştürerek erkekleri toplumsal cinsiyet çalışmalarına dahil etmeyi amaçlayan EIGE, aynı zamanda erkeklerin şiddet, okuryazarlık, iş sağlığı, eğitim gibi alanlarda yaşadıkları eşitsizlikleri de çalışmaları kapsamına almıştır. 2013 yılında EIGE, Avrupa Komisyonu için Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışmalarındaki Rolü - Avrupa’nın Stratejileri ve Yaklaşımı başlıklı raporu hazırlamış ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yapacağı katkılara dair geniş kapsamlı önerilerde bulunmuştur.<sup>14</sup>

### **2. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı**

İstanbul Sözleşmesi’nin ikinci bölümünün 12-17. maddeleri toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın tüm bireylerin ortak sorumluluğu olduğunu ve devlet kurumlarının ve devlet dışı aktörlerin tüm bireyleri, özellikle de erkekleri, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına dahil etme sorumluluğu ve zorunluluğu olduğunu ifade etmektedir. İstanbul Sözleşmesi uygulamasını izlemekle görevli GREVIO’nun rehberliği doğrultusunda birçok ülke toplumsal cinsiyet eşitliği ve erkeklerin bu çalışmalara katılımı konusunda belirli düzenlemeler yapmıştır.

### **3. Uluslararası Sözleşmelerde LGBTİ+ Haklarının Korunması**

Cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ve LGBTİ+ hakları birçok kez BM gündemine gelmiş olsa da uzun yıllar bir sonuç alınamamıştır. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ECOSOC), 2000 yılında yayınladığı 14. ve 15. Genel Yorum metninde, ECOSOC sözleşmesinin 2. ve 3. maddesi gereğince sağlık bakımına

<sup>14</sup> EIGE. (2013). Men and Gender Equality: An Online Discussion Report. s. 6-9 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/803>

erişimde cinsel yönelime dayalı bir ayrımcılık yapılamayacağına hükmetmiştir.<sup>15</sup> BM Çocuk Hakları Komitesi de yetişkin sağlığı, HIV/AIDS ve çocuk hakları bağlamında cinsiyet yönelimine dayalı ayrımcılığın yasaklanması gerektiğini ifade etmektedir.<sup>16</sup> 2008 yılında New York’ta toplanan BM Genel Kurulu G/RES 2435 (XXXVIII-O/08) numaralı genel kurul kararı ile tüm üye ülkelere cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın sonlandırılması ve eşcinselliğin bir suç olmaktan çıkarılması çağrısında bulunmuştur.<sup>17</sup> 2011 yılında İnsan Hakları Komitesi cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın boyutlarının belirlenmesi, ayrımcı kanunların, uygulamaların ve şiddet eylemlerinin belgelenmesi amacıyla bir rapor hazırlanmasını talep etmiştir.<sup>18</sup> Bu doğrultuda hazırlanan rapor 2011 yılında yayınlandı ve ayrımcılık, nefret suçları ve eşcinselliğin suç haline getirilmesine dair örnekler yer verdi.<sup>19</sup> 2011 yılında BM İnsan Hakları Konseyi, A/HRC/RES/17/19 numaralı kararıyla cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı hak ihlallerinin boyutunu belirlemek üzere bir çalışma komisyonu kurulmasını önerdi ve bu komisyonca hazırlanan rapor,<sup>20</sup> cinsel yönelimlere karşı ayrımcılığı da kapsayacak şekilde cinsiyet ayrımcılığının ve şiddetin ana hatlarını ortaya koydu.<sup>21</sup> BM Genel Kurulu 2013 yılında aldığı A/RES/67/168 sayılı kararla cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı cinayetler de dahil olmak üzere (Madde 6b) insanların yaşam hakkını tehdit eden tüm ihlallere karşı bireyleri korumanın üye devletlerin sorumluluğunda olduğunu ifade etti.<sup>22</sup> 2016 yılında İnsan Hakları Komisyonu, cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ve şiddetin sebeplerine dair bir rapor hazırlamak üzere bir bağımsız uzman atanmasına karar verdi.<sup>23</sup>

Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi’nin eşcinsellere karşı ayrımcılığı ele alan 1981 tarihli, 924 sayılı kararı, eşcinsellerin ve partnerlerinin üye ülkelerde sığınmacı statüsünde sahip olacağı hakları düzenleyen 2000 tarihli, 1470 sayılı kararı ve spor dallarında ve spor müsabakalarında eşcinsellerin haklarını düzenleyen 2003 tarihli, 1635 sayılı kararı cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dair daha net ve ayrıntılı hükümler içermektedir.<sup>24</sup>

1981 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), eşcinselliği yasaklayan ya da ahlaksızlık çerçevesinde cezalandıran yasaların Avrupa İnsan Hakları

<sup>15</sup> United Nations. (2000). General comment no. 14 (2000), The right to the highest attainable standard of health.

<sup>15</sup> United Nations. (2000). General comment no. 14 (2000), The right to the highest attainable standard of health. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1612>

<sup>16</sup> ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594>

<sup>17</sup> UN. (2008). Statement on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=49997ae312>

<sup>18</sup> <https://news.un.org/en/story/2011/12/398432-un-issues-first-report-human-rights-gay-and-lesbian-people>

<sup>19</sup> United Nations. (2011). General Assembly 19. Session. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1609>

<sup>20</sup> UN Human Rights Council. (2011). Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/19/41. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1613>

<sup>21</sup> UNFE. (2017). International Human Rights Law and Sexual Orientation & Gender Identity <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1605>

<sup>22</sup> United Nations. (2013). General Assembly 67. Session <https://undocs.org/en/a/res/67/168>

<sup>23</sup> <https://www.ohchr.org/en/issues/sexualorientationgender/pages/index.aspx>

<sup>24</sup> ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law. s. 41 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594>

Sözleşmesi’nin 8. maddesinde düzenlenen mahremiyetin gizliliğini ihlal ettiği yönünde bir karar vermiştir. AİHM’nin daha sonraki kararları da cinsel yönelime ilişkin LGBTİ+ bireylerin haklarını korumaya yönelik uygulamaları desteklemeye devam etmiştir.

---

### **C. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı için Çalışan Uluslararası Sivil Örgütler**

Uluslararası alanda erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelelerine katılımını sağlamaya çalışan ve raporda hakkında kısa bilgi verilen uluslararası sivil örgütler şunlardır: The White Ribbon Campaign, Men Engage Alliance, Maschile Plurale, A Call to Men, Promundo, Men Can Stop Rape (MCSR), National Organization for Men Against Sexism (NOMAS), MenCare Promundo, American Men’s Studies Association (AMSA), The South Asian Network to Address Masculinities (SANAM), European Men’s Health Forum (EMHF), Masculinites et Societe (MS), Advocates for Social Change Kenya (ADSOCK), UN Women-HeForShe.

### III. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı

#### A. TCE için Ulusal Eylem Planlarında Erkeklerin Öngörülen Katılımı

Türkiye’de TCE politikalarının temel resmi belgesi olan ulusal eylem planları Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na (AÇSHB) bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) eliyle hazırlanıyor ve uygulanıyor. Söz konusu ulusal eylem planlarında, KSGM dışında hangi kamu kurumlarının, hangi politikaların uygulanmasında, ne tür görevler alacağı ve iş tanımı ve kapsamı belirtiliyor.

TCE çalışmalarına erkeklerin katılımı *2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı*’nda Hedef 2 başlığı altında, “Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda erkeklerin farkındalığı ve duyarlılığını artırmak” olarak ele alınmıştır. *2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*’nda ise erkeklerin TCE uygulamalarına katılımı bütün politikaları yatay kesen bir hedef olarak tanımlanmıştır. İçerik olarak tanımlanan faaliyetlere baktığımızda, “iş ve aile sorumlulukları arasındaki dengenin sağlanması” ve “aile eğitimi kurs programlarına erkeklerin katılımının artırılması” ve “eğitimin erkekler üzerindeki etkisinin analizinin yapılması” hedeflerini görüyoruz.

*Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015*, kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında erkeklere yönelik farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü sağlama hedeflerini tekrarlıyor. *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020* ise politikayı, farkındalık artırma ve eğitim verme gibi dolaylı müdahale faaliyetinin ötesine taşıyarak, konu ile ilgili “Kurum kuruluşlar arası işbirliği ve politika geliştirme” başlığı altında, kamu kurumlarının işbirliği ve eşgüdümünü gerektiren bir ortak sorumluluk konusu olarak öngörmüştür.

Bugün yürürlükte olan *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı 2020-2021* ise erkeklerin TCE politikalarına katılımını kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değil, “ailenin korunması” hedefi açısından tanımlamıştır. Plan bu konuda din görevlilerini özel olarak öne çıkarıyor; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından yürütülen Aile Dini Rehberlik ve Danışmanlık Birimleri’nin faaliyetlerini temel alıyor. DİB tarafından yürütülen din hizmetlerinin bir faaliyeti olarak “Baba Okulu”, “Aile Bilinci Eğitimi” yapılması öngörülmüş. İçişleri Bakanlığı tarafından, “denetimli serbestlik” altında bulunan ve öfke yönetimi konusunda ihtiyaçlarının olduğu tespit edilen yükümlülere “öfke yönetimi” eğitimi verilmesi de öngörülmüştür.



KSGM tarafından yürütülen TCE için ulusal eylem planlarında erkeklerin katılımıyla ilgili tanımlanan hedeflerde “şiddet faili erkeklerin rehabilitasyonu, erkek şiddetine karşı kamuoyu kampanyaları düzenlemek, şiddeti öven medya içeriklerinin takip edilip engellenmesi, şiddete karşı erkekleri aktif desteğe çağırmak gibi daha doğrudan sorun alanına müdahale edebilecek politikalar ne yazık ki öngörülmemiştir.

## B. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı için Çalışan Sivil Örgütler ve İyi Örnekler

Türkiye’de erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımı ve eşitlikçi erkeklik modellerinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışan sınırlı sayıda STK ve yerel örgüt bulunmaktadır. Bu örgütlerin önde gelenleri şunlardır: Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi (EEİİ), Yanındayız Derneği, Erkek Muhabbeti Biz Erkek Değiliz İnisyatifi (BEDİ), Ataerkiye Karşı Erkekler, Voltrans, Ana Çocuk Sağlığı ve Eğitim Vakfı (AÇEV) Baba Destek Programı.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine erkeklerin katılımına Türkiye’den iyi örnekler olarak şunları gösterebiliriz:

- ACEV Baba Destek Programı,
- UNFPA Türkiye Ofisi; farklı devlet kurumlarıyla ortaklaşa düzenlediği toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerine erkeklikle ilgili eğitim modüllerinin entegre edilmesi,
- 2018 yılında Fenerbahçe Spor Kulübü ve UN Women tarafından yürütülen HeforShe destekçisi kampanya.<sup>25</sup>

UN Women Türkiye Ofisi, ACEV, UNFPA, ASAM, Fenerbahçe Spor Kulübü ve diğer STK’larla işbirliği içinde bir dizi proje kapsamında geleneksel erkeklik rollerinin dönüşümü ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını sağlama yönünde çabalar göstermektedir. Örneğin, Çocuk Yaşta, Erken Yaşta ve Zorla Evlilikleri (ÇEYZE) Önleme Projesi kapsamında, Türkiye’de erkeklik algısı ve tutumlarını belirlemek üzere bir saha çalışması gerçekleştirmişlerdir. AÇEV’in yürütmüş olduğu Baba Destek Programı’nı ÇEYZE projesinin hedef kitlesi olan bölgelerde UN Women işbirliği ile yaygınlaştırmışlardır. UN Women, HeForShe kampanyaları kapsamında Koç, Vodafone ve Unilever gibi uluslararası şirketlerle işbirliği içinde erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet çalışmalarına katılımını sağlama yönünde adımlar atmaktadır.

<sup>25</sup> [https://www.fenerbahce.org/haberler/kulup/2020/5/fenerbahce-miz-bir-ilke-daha-imza-atarak-birlesmis-milletler-kadinin-guclenmesi-prensipleri-\(weps\)%e2%80%9d](https://www.fenerbahce.org/haberler/kulup/2020/5/fenerbahce-miz-bir-ilke-daha-imza-atarak-birlesmis-milletler-kadinin-guclenmesi-prensipleri-(weps)%e2%80%9d)

## IV. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımıyla ilgili Gösterge ve Veri Kaynakları

Toplumsal cinsiyet eşitliği için geliştirilmiş ve dünya ölçüsünde kullanılan endeksler<sup>26</sup> çoğunlukla eşitsizlikleri kadın hakları ihlalleri açısından ele almaktadır. Erkeklerin üstünlükleri, ayrıcalıkları ve karşı karşıya oldukları riskleri odağına alan bir endeks veya endeksler içinde özel olarak geliştirilip kullanılan göstergeler söz konusu değildir. Özellikle cinsiyetçi, kadınlara karşı ayrımcı davranışların ve algıların hukuk, siyaset, ekonomi ve eğitim alanlarında onay görmesi küresel ölçekte izlenmesi ve ilgili verilerin geliştirilmesi konusunda bu nedenle önemli bir eksiklik oluşturmaktadır.

Erkek üstünlüğünün yaygınlığına ilişkin uluslararası kurumların hazırladığı veriler açısından tek önemli endeks UNDP’nin Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksi’dir (Gender Social Norm Endeks- GSNE).<sup>27</sup> Bu endeksin 2020 verilerine göre, dünya ölçeğinde erkeklerin yüzde 90’ı kadınlara karşı önyargılıdır. Endeks verilerine göre dünya kadın ve erkek nüfusunun en az yarısı erkeklerin kadınlardan daha iyi politik lider olduğunu; yüzde 40’tan fazlası erkeklerin daha iyi iş yöneticisi olduğunu ve iş bulma sıkıntısı olduğunda erkeklerin öncelik hakkı olması gerektiğini; yüzde 28’i de erkeklerin kadınları dövme “haklarının” olduğunu kabul ediyor. Endeks Türkiye verilerine de yer veriyor. Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları endeksine göre, Türkiye’de de dünyadaki eğilime benzer biçimde, kadınlar erkeklerden biraz daha az toplumsal cinsiyet önyargısına sahip görünüyor. Üstelik tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal cinsiyet önyargıları yükselme eğiliminde.

<sup>26</sup> İnsani Gelişme Endeksi (HDI); Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişme Endeksi (GDI); Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçütü (GEM); Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII); Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi (GGGI); Toplumsal Cinsiyet Adaleti Endeksi (GEI); Bin Yıl Kalkınma Hedefleri (MDG) Göstergeleri; Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) Göstergeleri; EIGE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi; OECD Toplumsal Cinsiyet, Kurumlar ve Kalkınma Endeksi (GID).

<sup>27</sup> <http://hdr.undp.org/en/gsni>

## V. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı Verileri

### A. Uluslararası Örgütlerin Türkiye Verileri

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği verilerine dair farklı uluslararası kurumlarca izleme, değerlendirme veya araştırma amaçlayan çeşitli raporlar yayınlanmaktadır. Erkeklerle ilgili doğrudan ya da dolaylı verileri bulabileceğimiz dokümanlar ne yazık ki çok az sayıdadır.<sup>28</sup> Bu konuda İstanbul Sözleşmesi hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek üzere kurulan GREVIO Komisyonu 2018 yılı Türkiye Değerlendirme Raporu’nu bir istisna olarak ele alabiliriz.<sup>29</sup> Rapor, kadınlara karşı ayrımcılık ve şiddetle ilgili sorunlara odaklanıyor ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımına ancak “Önleme” başlıklı bölümde yer veriyor. Raporda toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetin önlenmesi için erkeklerin ve oğlan çocuklarının, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesi çalışmalarına katılmasının gerekliliğinin altı çiziliyor. Aynı zamanda, şiddet faillerine yönelik programların düzenlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratılması öneriliyor. GREVIO, erkek şiddetinin geleneksel normlarla ve yasal düzenlemeler ve uygulamalarla aklanmasının ve haklı çıkarılmasının şiddetin devam etmesine sebep olduğunu, erkeklerin şiddetle olan ilişkisinin sorgulanması gerektiğini belirtmiştir. Raporda, İstanbul Sözleşmesi uygulamasının bir “erkek direnci” ile karşılaşması nedeniyle, elde edilen sonuçların son derece kısıtlı ve cılız kaldığı belirtilmiştir. Raporda ayrıca LGBTİ+’lara karşı ayrımcılığın ve şiddetin daha da ciddi boyutlara ulaştığı saptanmıştır.

OECD tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen “The Pursuit of Gender Equality”<sup>30</sup> başlıklı çalışmada, Türkiye’nin OECD ülkeleri içinde erkeklerin ev içi işbölümüne en az katıldığı ülkeler arasında yer aldığı ve Türkiye’deki erkeklerin zamanının büyük bölümünü ev dışında ve işyerinde geçirdiği belirtiliyor.

Türkiye, MenEngage ve UN Women’in işbirliğiyle hazırlanan küresel erkeklik değerleri araştırmalarına dahil edilmemiştir. Bu nedenle Türkiye’de erkeklik değerlerinin dönüşümünü ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını odağına alan çalışmaların eksikliği ciddiyetini korumaya devam etmektedir.

<sup>28</sup> Konu ile ilgili verilere ulaşılabilecek güncel raporların bir kısmı raporda listelenmektedir.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1759>

<sup>29</sup> GREVIO (2018) Grevio’s (Baseline) Evaluation Report, Turkey <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1135>

<sup>30</sup> <https://www.oecd.org/publications/the-pursuit-of-gender-equality-9789264281318-en.htm>

## B. Ulusal Kurum ve Kuruluşların Verileri

### 1. Türkiye’de Erkek Üstünlüğünü ve Önceliğini Oluşturan Demografik Veriler

Demografik veriler, Türkiye’de eğitim, istihdam, siyaset, hukuk, ekonomi, vb. alanlarda kamu kaynaklarından erkeklerin öncelikle ve ayrıcalıklı olarak yararlandıklarını ve bu koşulların erkek üstünlüğünü ve toplumsal gücünü belirleyen koşulların nicel göstergeleri olduğu bize gösteriyor.<sup>31</sup>Öncelikle erkekler için önemli riskler oluşturan eğitim, istihdam ve geçimle ilgili demografik verilere kısaca bakalım.

#### **Erkek nüfusun risk alanları: Mesleksizlik, eğitimsizlik, işsizlik...**

Türkiye’de erkeklerin en riskli kesimi çalışma yaşına gelmiş, az eğitilmiş, sürekli ve düzgün bir işi olmayanlardır:

- 15-24 yaş arası erkek nüfus 5,9 milyondur. Bu nüfusun 1 milyon 84 bini eğitim sürecinde olmadığı gibi istihdam da edilmiş değildir. S 155 bini yüksek eğitim görmüştür, diğerleri lise ve daha az eğitilmiş kişilerden oluşur.
- 15+ yaş grubunda toplam erkek nüfus 30,3 milyondur. Bu nüfusun 21,8 milyonu (yüzde 72) istihdamda yer almaktadır. 25+ yaş erkek nüfusun yüzde 76,9’u lise ve daha az eğitilmiş kişilerden oluşur.
- Bekar erkeklerin yüzde 52.7’si istihdam ediliyor. Erkek işsizlik oranı yüzde 22.
- İşgücüne dahil olmayan 8.5 milyon erkek nüfus var, bu nüfusun 2 milyonu eğitimde, 0.7 milyonu emekli, 1.2 milyonu çalışamaz durumda.
- Tarımda istihdam edilen 5 milyon nüfusun 2,8 milyonu erkek; tarım dışı istihdam edilen 22,9 milyon kişinin 16,2 milyonu erkek. İstihdam edilen 19 milyon erkeğin 2,3 milyonu nitelik gerektirmeyen işlerde çalışıyor.

#### **Erkek nüfusun üstünlük ve iktidar alanları: Evlilik, para, mülkiyet, yönetim yetkisi, boş zaman kullanımı, vb.**

- Erkek nüfus sayısı kadın sayısından daha fazla; yani yaşamı sürdürme şansları daha yüksek.

<sup>31</sup> Bu veriler TÜİK toplumsal cinsiyet verilerinden derlenmiştir.

<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=toplumsal%20cinsiyet%20istatistikleri&dil=1> Erişim tarihi 24.12.2020

- Erkekler her koşulda kadınlardan daha yüksek ücret alıyor; engelli erkekler engelli kadınlara göre kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanabiliyorlar; erkekler kadınlara göre her düzeyde daha eğitilmiş.
- Evlilik erkeklerin avantaj ve üstünlük alanı: Erkekler daha fazla evleniyor ve daha az dul olarak yaşıyor; evlenen kadın göç ediyor ama erkeğin göç nedeni geçim; boşanan eşlerin çocukları babalarla değil, annelerle yaşıyor; erkekler görücü usulüyle daha az evleniyor; evliliklerde erkeklerin eğitim seviyesi daha yüksek; erkekler değil, kadınlar erken yaşta evleniyor; evlilikte stratejik konularda karar verme önceliği erkeklerde.
- Erkekler bilgisayar ve internet kullanımında kadınlara göre daha önde; sosyal medya kullanımı açısından erkekler daha aktif; araba kullanmak erkeklerin ayrıcalığı olmaya devam ediyor...
- Dinsel ibadet pratiklerine katılım cinsiyete göre farklılık gösteriyor. Kadınların yüzde 56’sı kendini dindar ve yüzde 30’u inançlı olarak tanımlarken bu oranlar erkeklerde yüzde 47 ve yüzde 38 oluyor.
- Erkekler sosyal iletişim ve destek geliştirme açısından daha avantajlı çünkü sosyal yaşama daha fazla katılıyor; kadınlar daha çok mahalle, komşu, hemşehri çevresiyle görüşürken, erkekler okul, iş arkadaşları ve hobi gruplarıyla görüşüyor.
- Siyasal kararları alanların ezici çoğunluğu erkek:<sup>32</sup> 2015 (Kasım) genel seçimlerinde TBMM’ye seçilen 550 milletvekilinin yüzde 86.09’u; 2019 Yerel Seçim sonuçlarına göre ise seçilen belediye başkanlarının yüzde 97’si; belediye meclis üyelerinin yüzde 89’u; il genel meclisi üyelerinin yüzde 96’sı; 30 büyükşehir belediye başkanının yüzde 90’ı; köy ve mahalle muhtarlarının yüzde 98’i erkek.<sup>33</sup>

## 2. Erkekler Erkekliği Nasıl Yaşıyorlar? Şiddet, Babalık, Askerlik...

Türkiye’de erkeklerle ilgili demografik verilerin yanı sıra erkeklerin toplumdaki erkeklik rollerini nasıl yaşadıklarına da bakmak gerekir. Bu çerçevede öncelikle erkeklerin şiddet kullanmaları, baba olmaları, ev/aile içi sorumluluklarını üstlenme düzeyleri, askere gitme, vb konularda mevcut araştırma verilerine bakalım.

### **Şiddet uygulayan ya da şiddete maruz kalanların büyük çoğunluğu erkek.**

Türkiye’deki cezaevlerinde 275 bin erkek (yüzde 96,1) ve 11 bin kadın (yüzde 3,9) tutuklu ve hükümlü bulunuyor.<sup>34</sup> TÜİK’in 2019 yılına ait istatistiklerine göre en

<sup>32</sup> Daha geniş bilgi için bkz: Sancar, S. (2019). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği:

Haritalama ve İzleme Çalışması., <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/176>

Ve Sancar, S. (2020). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi. CEID Yayınları. (<https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1251>)

<sup>33</sup> Bu sayılara kayyum atanarak görevden alınan belediye başkan ve görevlileri dahil değildir.

<sup>34</sup> <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cezaevlerinde-yaklasik-286-bin-hukumlu-ve-tutuklu-var/1646397>

çok hırsızlık (yüzde 17), yaralama (yüzde 12,4), uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (yüzde 6,7), İcra İflas Kanunu’na muhalefet (yüzde 5,8), ve cinayet (yüzde 3,5) suçu işlenmiştir. Tutuklu ve hükümlülerin yaklaşık yüzde 40’ı ilköğretim, yaklaşık yüzde 20’si ortaokul ve dengi okullar, yaklaşık yüzde 25’si lise mezunu, yaklaşık yüzde 15’i ise yükseköğretim mezunudur.<sup>35</sup>

### **Kadınlara yönelik şiddetin failleri erkekler.**

Türkiye’de 2016 yılında 261 kadın öldürülmüştür.<sup>36</sup> Bu sayı 2018 yılında 440’a yükselmiştir.<sup>37</sup> Kadınlara yönelik şiddet faillerinin tamamına yakını erkeklerden oluşuyor ve ilk sıralarda kocalar, eski sevgililer/partnerler veya erkek akrabalar var (HÜNEE, 2015). Polis Akademisi’nin 2016-2018 Kadın Cinayetleri Raporu’na göre, kadın cinayetlerinde failerin yüzde 96,2’si erkek ve yüzde 3,8’i kadındır. Faillerin yüzde 46,8’i ilköğretim mezunu, yüzde 63,7’si evlidir. Faillerin yüzde 30,9’u 26-35 yaş arasındadır ve yaş ortalaması 39’dur. Faillerin yüzde 57,1’i vasıf gerektirmeyen bir iş yapmaktadır ya da işsizdir. Faillerin yüzde 63,5’i eş ya da partner, yüzde 32’si bir aile üyesidir. Faillerin bildirimine dayalı olarak cinayet sebepleri arasında birinci sırada yüzde 42,6 ile psikososyal motifler, yani erkeklerle tartışmak, kıskançlık, eşinin başka erkeklerle görüşmesi, kadının ayrılma talebi, geçimsizlik nedeniyle doğan tartışma, mal varlığı tartışması vb. Gelmektedir.<sup>38</sup>

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nün (HÜNEE) 2014 ve 2018’de yaptığı Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları’nda elde edilen verilere göre, görüşülen kadınların yarısı eşi veya beraber olduğu erkek tarafından fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Kadınların en fazla maruz kaldığı fiziksel şiddet davranışları sırasıyla dayak atma (yüzde 52,4), yumruk atma (yüzde 48), tokat atma (yüzde 37,8) ve tartaklamadır (yüzde 37,8) (HÜNEE, 2015). Bu araştırmaya göre fiziksel ve cinsel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 75’i 35 yaşın üzerinde, sadece yüzde 2’si 25 yaşın altındadır. Erkeklerin yüzde 44’ü ilköğretim mezunudur ve yüzde 84’ü ücretli bir işte çalışmaktadır. Yani bu veriler ışığında şiddetin nedeni eğitimsizlik ve işsizliktir diyemeyiz. Şiddet uygulama ile kötü alışkanlıklara sahip olma arasında doğrudan bir bağ da yoktur. Şiddet uygulayan erkeklerin içinde kumar oynamanın (yüzde 2) ve uyuşturucu kullanmanın (yüzde 1) oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Tanımlanan kötü alışkanlıklar arasında en yaygın olan alkol kullanımınıdır (yüzde 21). Şiddetle ilişkisi açısından sık alkol kullanan erkekler odaklanıldığında ise, hemen her gün alkol kullananların oranının fiziksel şiddet uygulayan erkekler arasında yüzde 6, cinsel şiddet uygulayan erkekler arasında ise yüzde 11 olduğu görülmektedir. Erkeklerin aile içindeki şiddet geçmişi incelendiğinde, anneleri babalarının fiziksel

<sup>35</sup> <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2019-33625>

<sup>36</sup> <http://bianet.org/bianet/kadin/183232-2016-da-oldurulen-261-kadini-isimleri-aniyoruz>

<sup>37</sup> <https://tr.euronews.com/2019/12/31/kadin-cinayetleri-2019-raporu-474-kadin-erkekler-tarafindan-olduruldu>

<sup>38</sup> Taştan, C. ve Küçükler Yıldız, A. (2019). Dünyada ve Türkiye’de Kadın Cinayetleri 2016-2017-2018 Verileri ve Analizler. Polis Akademisi Yayınları <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1622>

şiddetine maruz kalan erkeklerin oranı yüzde 27’dir. Fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 40’ının, cinsel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 46’sının annesi, babasının fiziksel şiddetine maruz kalmıştır. Erkeklerin annelerinin şiddete maruz kalmasına benzer şekilde, fiziksel ve cinsel şiddet uygulayanlar arasında da kendisi şiddete maruz kalmış olanların payı artmaktadır. Kendisi fiziksel şiddete maruz kalmış erkeklerin oranı yüzde 22’dir. Fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 35’i, cinsel şiddet uygulayanların yüzde 42’si ailesinde fiziksel şiddete maruz kalmıştır.

Eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş erkeklerin yüzde 45’i fiziksel şiddet, yüzde 19’u cinsel şiddet uygulamışken, bu oran lisans ve lisansüstü eğitimi olan erkekler arasında fiziksel şiddet için yüzde 20’ye, cinsel şiddet için ise yüzde 4’e düşmektedir. Eğitimin olumlu etkisine karşın, ülkenin en eğitilmiş erkeklerinin beşte birinin fiziksel şiddet uygulamış olması gerçeği oldukça dikkat çekicidir. Şiddet uygulayan erkekler arasında başka erkeklerle en az bir kez kavga etmiş olan erkeklerin uyguladıkları fiziksel şiddet (yüzde 63), hiç kavga etmeyenlerin uyguladıkları şiddetin (yüzde 30) iki katından fazladır. Cinsel şiddet açısından ise bu fark üç katın üzerine kadar çıkmaktadır (sırasıyla yüzde 29 ve yüzde 9). Aldatan erkeklerin uyguladıkları fiziksel şiddet (yüzde 76) ve cinsel şiddet (yüzde 40) diğerlerine oranla daha fazladır. Araştırma sonuçları, annesi fiziksel şiddete maruz kalmış olan erkeklerin yarısının eşine fiziksel şiddet (yüzde 51), beşte birinin ise cinsel şiddet (yüzde 19) uyguladığını göstermektedir. Erkeklerin aile içinde kendilerinin maruz kaldığı fiziksel şiddet ise, yüzde 22 düzeyindedir. Erkeğin şiddet mağduriyeti, uyguladığı fiziksel şiddeti (yüzde 54) ve cinsel şiddeti (yüzde 22) artıran faktörler arasındadır.

### ***Türkiye’de erkeklerin askerlik yapma zorunluluğu ortadan kalkıyor.***

Bu raporda Türkiye’de askerlik ve erkeklikle ilgili verilere zorunlu askerlik, bedelli askerlik, sözleşmeli askerlik ve vicdani ret hakkı açısından bakılmıştır. Bu çerçevede bakıldığında, 2011 yılından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri profesyonel ordu modeline geçmeye başlayarak sözleşmeli asker istihdam etmeye başlamıştır. 6191 sayılı Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu<sup>39</sup> ile sözleşmeli olarak çalıştırılacak er ve erbaşların temin esasları düzenlenmiştir. 2014 tarihinden itibaren de bedelli askerlik yapabilme olanağı sağlanmıştır.

Türkiye’de vicdani nedenlerle askerlik hizmeti yapmak istemeyenlere vicdani ret hakkı tanınmamaktadır. Vicdani kanaatler nedeniyle askere gitmeyenler için cezai sorumluluk devam etmektedir. Oysaki Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. maddesine dayanarak vicdani ret hakkını güvence altındaki din ve vicdan özgürlüğünün zorunlu bir parçası olarak kabul etmiştir. AİHM karşısına Türkiye’den

<sup>39</sup> <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6191.pdf>

gelen bir dava nedeniyle verdiği kararda, Türkiye’ye 2011 yılı sonuna dek ilgili düzenlemeleri yapması için süre vermiştir. Bu karara rağmen 47 üye ülkesi bulunan Avrupa Konseyi’nde sadece Türkiye ve Azerbaycan halen vicdani ret hakkını yasal bir hak olarak tanımamaktadır.

Zorunlu askerlik görevinin erkekler açısından getirdiği riskler de önemli erkek hakları konusudur. 2015 yılı verilerine göre, son 10 yılda kışılarda 934 asker intihar etmiştir. Asker intiharları, 2012 rakamlarına göre sivillerden 2,5 kat fazladır. Mobbing mağduru askerlerin yüzde 42’si hakaretten, yüzde 30’u dayaktan, yüzde 28’i orantısız cezalardan, yüzde 24’ü sağlık hizmeti alamamaktan, yüzde 14’ü aşırı fiziksel aktiviteye zorlanmaktan, yüzde 14’ü tehdit edilmekten, yüzde 7’si rütbeli personelin şahsi işlerine koşturulmaktan, yüzde 7’si uykusuz bırakılmaktan şikâyetçidir.<sup>40</sup>

2018 tarihi itibarıyla yoklamaya tabi olan, yani askerlik çağı gelmiş olanların sayısı 585 bin 210, yoklama kaçağı 570 bin 422, bakaya 56 bin 947, firari 5772, askerliğini ertelemiş olanlar 2 milyon 930 bin 279, öğrencilik nedeniyle ertelemiş olanlar 1 milyon 885 bin 438’dir. Silah altında bulunan er sayısı 360 bin .869, 2019’da silah altına alınacak asker sayısı 345 bin 933’tür. Yani askerlikle ilişkisi devam eden toplam 5 milyon .448 bin 858 kişi vardır.<sup>41</sup>

## 2. Türkiye’de Hanede Erkekler ve Erkeklik Sorumlulukları

- Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4 kişidir ve hane halkı küçülmektedir.<sup>42</sup> Türkiye’de tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının oranı 2014 yılında yüzde 67,4 iken 2018’de yüzde 65,3’e geriledi. Tek kişilik hane halklarının oranı ise 2018 yılında yüzde 16,1’e ulaştı. Bu oran, 2014’te yüzde 13,9 düzeyindeydi. En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan aile olarak tanımlanan geniş ailelerden oluşan hane halklarının oranı 2014 yılında yüzde 16,7 iken, 2018 yılında yüzde 15,8 oldu.
- Türkiye’de 2018 yılında toplam hane halklarının yüzde 8,9’unu tek ebeveyn ve çocuklu hane halkları oluşturdu. Toplam hane halklarının yüzde 1,9’u baba ve çocuklardan, yüzde 7’si ise yalnızca anne ve çocuklardan oluşuyor. Boşanan babalar ise çocuklarıyla yaşamıyor.

### Baba olarak erkekler

Dünyada ve ülkemizde yapılan araştırmalar erkeklerin ev içi işbölümüne yaklaşımları ve davranışlarına dair birbirine yakın sonuçları işaret etmektedir. Buna göre özellikle ev dışında yapılacak işler ya da teknik bilgi ve beceri gerektiren işlerin

<sup>40</sup> <https://www.barobirlik.org.tr/haberler/tsk-da-mobbing-ve-intihar-vakalari-ilk-kez-masaya-yatirildi-40653>

<sup>41</sup> <https://www.dunya.com/gundem/asker-adayi-55-milyon-kisi-var-tsknin-yillik-ihiyaci-346-bin-haberi-418102>

<sup>42</sup> Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1623>



erkek sorumluluğunda olduğu, ev içi ya da bakım işlerinin ise daha çok kadınların sorumluluğunda olduğu görülüyor. Bu ayrışmayı ortadan kaldırmak ve ev içi sorumlulukları eşitlemek için MenCare hükümetlere beş temel düzenleme öneriyor: Tüm ebeveynler için eşit, tam ücretli ve devredilemez doğum izni sağlanması; devlet destekli, yüksek kaliteli çocuk bakım hizmeti verilmesi; erkekleri doğum öncesi tıbbi muayenelere, çocuk doğumuna ve doğum sonrası bakıma dahil edecek sağlık politikalarının üretilmesi; kapsamlı iletişim kampanyaları ve formal eğitim temelli farkındalık yaratma; ücretsiz ev emeğinin dağılımına dair düzenli veri akışının ve değerlendirilmesinin sağlanması.<sup>43</sup>

AÇEV’in Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri başlıklı araştırma raporunda ilgili babalığı belirleyen temel ilkeler saptanmış.<sup>44</sup> İlgili baba çocuğuyla iletişimde olur, ortak faaliyetlerde bulunur ve zamanı birlikte değerlendirir, çocuğuyla oyun oynar ve birlikte oyunları keşfeder, çocuğu ihtiyaç duyduğunda psikolojik, duygusal ve fiziksel olarak destekler, çocuğun bakımını sağlamak ve çocuk için gerekli kaynakları temin eder.

Yine AÇEV tarafından yürütülen Erkeklik ve Babalık Hâlleri araştırmasına göre, Türkiye’deki babaların:

- Yüzde 35’i geleneklerine bağlı, otoriter, değişime kapalı ve çocuklarıyla mesafeli “geleneksel babalık” rolünü benimsiyor;
- Yüzde 28’i geleneksel erkeklik rollerini benimsemekle birlikte kendi kızlarıyla geleneksel rolleri aşma yönünde bir isteği olan “yeni geleneksel babalar”;
- Yüzde 23’ü geleneksel rolleri benimseyen ancak kendi tercihiyle ilgili babalık davranışları sergileyen “hevesli babalar”;
- Yüzde 12’si geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve beklentilerini benimsemeyen ve geleneksel babalık pratiklerini reddeden, ancak bunu farklı sebeplerle kendi isteği dışında yapan “gayretli babalar”;
- Yüzde 0.9’u toplumsal cinsiyet eşitliğine inanan ve bu doğrultuda eşitlikçi bir tavır sergileyen, çocuk bakımını üstlenen ve kendini geliştirmek için çabalayan “çizgi dışı babalar”.<sup>45</sup>

AÇEV’in Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri çalışmasına göre;<sup>46</sup>

- Babaların büyük çoğunluğu için (yüzde 91) çocuğun bakımından birinci derecede sorumlu olan annedir.
- “Hiçbir koşulda çocuğumun bakımını üstlenmezdim” diyen babaların oranı yüzde 41’dir.
- Babaların neredeyse yarısı çocuklarının fiziksel bakımıyla ilgilenmiyor; yalnızca yüzde 51’i çocuğunu yatağına yatırıyor, yüzde 50’si çocuğunu

<sup>43</sup> <https://men-care.org/what-we-do/advocacy/the-mencare-commitment/>

<sup>44</sup> AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802>

<sup>45</sup> AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Hâlleri. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/804>

<sup>46</sup> AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802> s. 29

tuvalete götürüyor, yüzde 47’si çocuğunun giyinmesine yardımcı oluyor, yüzde 42’si ise çocuğuna mama yediyor, yüzde 36’sı çocuğunun altını hiç değiştirmiyor, yüzde 35’i hiçbir zaman çocuğunun tırnaklarını kesmiyor.

- Babaların çocuklarıyla en çok ilgilendiği konu sağlıkları. Babalar sıklıkla çocukları hastalandığında onlarla ilgilendiğini ifade ediyor .
- Çocuğun eğitimiyle ilgili etkinliklere katılma ya da eğitimine destek olma konusunda da babalar geri planda kalıyor.
- Çocukların disiplini ve cezalandırılması çoğu zaman babaya düşmektedir. Çok farklı şekillerde uygulanan cezalar arasında ilk sırayı yasaklama alıyor, daha sonra sırayla sözlü şiddet, uzaklaştırma ve fiziksel şiddet gelmektedir.
- Babalar çocuklarına karşı sevecen ve yakın olduklarını düşünüyor ama birlikte çoğu zaman kalitesiz zaman geçiriyor. Babalar çocuklarıyla en çok televizyon izliyor. Bu oran küçük yaş gruplarında yüzde 78.5 ama daha büyük yaş gruplarında yüzde 86’ya kadar yükseliyor.
- Babalar ev dışında da çocuklarına özel bir zaman ayırmıyor; babaların yüzde 76’sı çocuklarıyla sokakta dolaşiyor, yüzde 73’ü aile ziyaretine, yüzde 62’si alışveriş merkezlerine gidiyor.
- Babalar çocuklarıyla konuşuyor ama çocuklarını dinlemiyor. Babaların yüzde 80’i çocuklarıyla çocuklarının duyguları hakkında konuştuğunu söylüyor ama büyük çoğunluğu sohbet etmek ile nasihat vermek arasındaki farkı ayırt edemiyor. Boratav, Fişek ve Ziya Eslen’in yaptığı araştırmaya göre erkeklerin yüzde 85,9’u babalarının onlarla konuşup sadece nasihat verdiğini söylüyor.

47

- Babalar, hayatlarından memnun ve mutlu oldukları ölçüde çocuklarını mutlu edebiliyor. Hayatımdan memnunum diyenlerin oranı yüzde 86, bu babaların kendi babalık pratikleri ile olumlu algıları da aynı derecede yüksek (yüzde 94).

Türkiye’deki babaların, çocuklarının cinsiyetiyle ilgili bir sorunu yok gibi görünmektedir; kız çocuğu ya da oğlan çocuğu tercihi ve algısı, en azından söylemsel düzeyde büyük farklılıklar göstermiyor. Ancak “erkek çocuklar bebekle oynayamaz” diyenlerin oranı yüzde 31 ve “baba, kız çocuklarının altını değiştiremez” diyenlerin oranı yüzde 34 iken “kız çocukları eğitimlerinde devam etsin” diyenlerin oranı yüzde 87, “kız ve oğlan çocukları birlikte oynayabilir” diyenlerin oranı yüzde 88’dir.<sup>48</sup>

Babaların yüzde 88’i aile reisinin baba olduğunu düşünmektedir. Kadınların gerektiğinde kocalarına karşı sessiz kalmaları gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 66; “erkek gerektiğinde sözünü dinletebilmelidir” diyenlerin oranı yüzde 65, “kadınlar doğaları gereği daha güçsüz ve duygusaldır” diyenlerin oranı yüzde 78’dir. Eşinin ve çocuklarının kendisinden çekindiğini söyleyen babaların oranı yüzde 43,

<sup>47</sup> Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G.ve Eslen Ziya, Hande. (2017). Erkekliğin Türkiye Halleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

<sup>48</sup> AÇEV. (2017) Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://www.acev.org/directory/turkiyede-iligili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/>

eşine en az bir kez fiziksel şiddet uyguladığını söyleyen erkeklerin oranı yüzde 24’tür.<sup>49</sup>

Ancak ekonomik koşullar söz konusu olduğunda, erkekler daha eşitlikçi görünmektedir. “Kadınlar evin dışında ücretli bir işte çalışabilir” diyenlerin oranı yüzde 75 iken, “çocuklar annelerinin çalışmasından olumsuz etkilenir” diyenlerin oranı yüzde 72’dir.<sup>50</sup> AÇEV’in 2018 yılında gerçekleştirdiği Erkeklik ve Babalık Halleri çalışmasında ise erkeklerin yüzde 66,3’ü eşinin daha fazla gelir elde etmesine olumlu bakmaktadır.<sup>51</sup>

Anneler çalıştıkça ve sosyal yaşama katıldıkça, babaların da ev içi sorumlulukları üstlenme oranı artmaktadır. Ancak babaların ev içi işbölümüne dair algıları babalık davranışlarını ve tavırlarını da doğrudan etkilemektedir. Babaların yüzde 40’ı haftada 1 kez, yüzde 24’ü her gün yiyecek alışverişi yapmaktadır. Katılımcıların yarıdan fazlası hiç yemek yapmadığını ve ev temizlemediğini ifade etmiştir. Babaların dörtte üçünden fazlası cam silme, çamaşır yıkama, çamaşır asma gibi ev işlerini hiç yapmamıştır.<sup>52</sup> Erkekler en çok tamir işleri, market alışverişi, boya badana işleri ve çay demleme gibi işleri üstlenirken, düğme dikme, ütü yapma, yerleri silme ve balkona çamaşır asma gibi işleri ise pek sahiplenmemektedir.<sup>53</sup>

Aile içinde alınan kararlar da toplumsal cinsiyet tutumlarına göre belirleniyor. Babaların yüzde 64,7’si yatırım kararlarının erkekler tarafından alındığını söylemektedir. Yine babaların yüzde 40,5’i çocukların dışarı çıkma iznini kadının vereceğini söylerken, yüzde 53,4’ü çocukların bir arkadaşında kalmasının kararının erkeğe ait olduğuna inanmaktadır.<sup>54</sup>

Erkeklerin babalık algıları ve davranışlarını belirleyen başka bir etken de kendi babalarıyla olan ilişkileridir. Erkekler, babalık rollerini ve sorumluluklarını çoğunlukla babalarından öğrenir. Birçok çalışma, babaları ev işlerinde eşit derecede sorumluluk alan oğlan çocuklarının ileri yaşlarda da ev işlerine eşit derecede katıldığını göstermektedir.<sup>55</sup> Türkiye’de yapılan bir çalışmada ise erkeklerin yüzde 44’ü babalığı kendi kendine öğrendiği söylerken, yüzde 38’i babalık tavır ve davranışları için kendi babalarını örnek aldıklarını ifade etmişlerdir. Bazı babaların (yüzde 27) ebeveynlik için benimsedikleri rol modeli kendi anneleridir.<sup>56</sup>

Babasıyla iletişim kurabilen erkek oranı yüzde 20’yi geçmiyor. Erkeklerin bir bölümü erken çocukluk ya da ergenlik döneminde babalarıyla yakın bir ilişki kurabilmişken, bir kısmı ancak askerlik çağında yakın bir ilişki içinde olabildiklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin yüzde 38,5’i babasının onu askere gittikten sonra ciddiye aldığını dile

<sup>49</sup> age s. 62-65

<sup>50</sup> age

<sup>51</sup> AÇEV (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. s. 34-35 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/804>

<sup>52</sup> AÇEV. (2017) Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. S. 67 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802>

<sup>53</sup> AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. s. 34-35 ve 37 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/804>

<sup>54</sup> age s 35

<sup>55</sup> Promundo. (2016). Evolving Men Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/954>

<sup>56</sup> AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. s. 72 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802>

getirmiştir. Erkekler babalarıyla en çok maddi konuları (yüzde 50,3), sorunlar ve dertleri (yüzde 54,5), kardeşlerle ilgili sorunları (yüzde 51,6) bazen konuştuklarını söylemişlerdir. Yaşam deneyimleriyle ilgili ve özellikle cinsellikle ilgili baba-oğul arasında hemen hiç iletişim kurulmamaktadır. Erkeklerin babalarıyla hiç konuşmadığı konular arasında ilk sırada kız muhabbeti (yüzde 80) ve cinsellik (yüzde 90.6) gelmektedir.<sup>57</sup>

Bazı erkekler babalarıyla yaşadıkları kötü deneyimlerin kendi babalık davranışlarını ve performanslarını biçimlendirdiğini düşünür, bazıları da çocuklarına karşı sevgi dolu, ilgili ya da bazen tavizkâr tutumlarının kökeninin kendi babalarıyla yaşadıkları olumsuz deneyimlerin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir.<sup>58</sup> Erkeklerin önemli bir kısmı da babalarından korktuklarını, bekledikleri sevgi ve takdiri göremediklerini belirtmektedir.

Babalık rolüyle ilgili davranış ve değerlerle ilgili araştırmanın bulguları, babalık rolünün duygulardan ve birlikte güzel şeyleri paylaşmış olmaktan çok otorite, itaat ve disiplin üzerine kurulu bir ilişki olarak yaşandığını gösteriyor. Erkeklerin en az yüzde 60’ı babalarından korktuklarını ve yüzde 18’i de babalarına öfkeli olduklarını belirtmiş. Yüzde 50,8’i babasının gözünde hiç büyümediğinden şikâyetçi iken yüzde 65,9’u babasını kırmamak için istemediği şeylere katlandığını ifade etmiştir. Erkeklerin yüzde 52,7’si “Babam bana sert davrandığı zaman (ceza, azar, dayak) bunu benim iyiliğim için yaptığını bilirdim” seçeneğini işaretlemiştir. Erkeklerin babaları tarafından takdir edilme ve ciddiye alınma beklentileri önemli ölçüde askerlik yapınca, para kazanınca ya da okulunu bitirince gerçekleşiyor. Bu olgu erkek olmanın süregiden bir ispatlama ve kendini kabul ettirme mücadelesi olarak yaşandığını gösteriyor.

TÜİK zaman kullanım verilerine göre erkekler dışarıda çalışıyor ve evde pek iş yapmıyor. TÜİK’in 2006 yılı ile 2014-2015 yılları verilerini karşılaştırdığımızda, erkeğin dışarıda çalışması ve kadınların ev işi yapmasına dayalı işbölümünün çok fazla değişmediğini görüyoruz. TÜİK zaman kullanım verilerine göre erkekler günün ortalama 4,5 saatini istihdamla bir saatini hanehalkı ve aile bakımı ile; kadınlar ise günün 1,15 saatini istihdamla ve 4,5 saatini hanehalkı ve aile bakımı işleriyle geçiriyor. Ev işlerinin kimin tarafından yapıldığına ilişkin veriler çok keskin bir cinsiyetçi ayrımın geçerli olduğunu gösteriyor. Kadınlar çalışsa da bu keskin işbölümü devam ediyor. KONDA’nın araştırmasına göre gıda alışverişi erkekler tarafından bir ölçüde paylaşılsa da temizlik işleri, çalışsa da kadınların yaptığı bir iş olmaya devam ediyor.

IPSOS’un “Dünyada ve Türkiye’de Kadın-Erkek Eşitliği Konusundaki Tutumları” hakkında Türkiye dahil 28 ülkeyi kapsayan Türkiye Barometresi Araştırması’na<sup>59</sup> göre, katılımcıların neredeyse yarısı evde kadınların ve erkeklerin

<sup>57</sup> Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G.ve Eslen Ziya, Hande. (2017). Erkekliğin Türkiye Halleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

<sup>58</sup> AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. s. 70-71 <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/>

<sup>59</sup> IPSOS, Dünyada ve Türkiye’de Kadın - Erkek Eşitliği Konusundaki Tutumlar Araştırması, 8 Mart 2019,

eşit haklara sahip olması için yeterli çalışmaların yapılmadığı kanısındadır. Kadir Has Üniversitesi, 2020 Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması verileri<sup>60</sup> de benzer olgulara işaret ediyor. Bu araştırmaya göre Türkiye’de erkeklerin ev işlerine katkısı yüzde 10’un altında. Aynı araştırmaya göre erkeklerin eğitim düzeyi artıkça bu durum çok değişmiyor. Babaların çocuk bakımına katkıları ise çok sınırlı ve sadece belli konularla ilgili. Ama farklı yaş gruplarına göre çocuklarının bakımına daha fazla katılmak isteyen erkeklerin oranı da az değil. Bu da erkeklerin farklı yaşam koşullarında çocuklarıyla daha çok duygusal ilişki içeren bir ilişki istediklerini gösteriyor.

### **Erkek Sorumluluğu Olarak Nafaka**

Türkiye’de babaların boşandıktan sonra da nafaka verme sorumluluğunun devamı konusunda geniş bir görüş birliği var. Nafaka vermenin yasalarla zorunlu kılınması da uygun bulunuyor. Kadın Dayanışma Vakfı tarafından yapılan Yoksulluk Nafakası Araştırması kapsamında 11 farklı ilde aile/asliye hukuk mahkemelerince görülmüş 140 (boşanma davasıyla beraber ya da boşanma davası sonrası açılan) nafaka davası ile yardım nafakası dosyası incelenmiş ve yoksulluk nafakası konusunda veriler saptanmış. Bu verilere göre<sup>61</sup> boşanma ve nafaka ödenmesini talep ederek açılan davalarda cinsiyete dayalı şiddet yaygın bir gerekçe olarak gösteriliyor. Veriler kadının eğitim durumu düştükçe kadına yönelik şiddetin artış gösterdiğini ortaya koyuyor. Söz konusu şiddet iddialarının yüzde 75,7’si psikolojik şiddet, yüzde 47,1’i ekonomik şiddet, yüzde 52,1’i fiziksel şiddet, yüzde 15,7’si ise cinsel şiddet. Toplam dosya sayısının yüzde 76,4’ünü kadınların, yüzde 16,4’ünü ise erkeklerin açtığı davalar oluşturuyor. Davalara taraf kadınlar dava edilen erkeklere göre daha eğitimsiz, daha az çalışıyor ve yüzde 45’inin herhangi bir geliri yok. Kadınların yüzde 2,1’i okuma yazma bilmezken, yüzde 15,7’si ilkökul, yüzde 3,6’sı ortaokul, yüzde 16,4’ü lise, yüzde 20’si üniversite, yüzde 1,4’ü yüksek lisans mezunu. Herhangi bir mesleği olmayan kadınların oranı yüzde 26,4; erkeklerinki ise sadece yüzde 0,7’dir. İşsiz kadınların oranı yüzde 22,9 iken işsiz erkeklerin oranı yüzde 5,7’dir. Kendi işinin sahibi olan kadınların oranı yüzde 0,7; kendi işinin sahibi olan erkeklerin oranı ise yüzde 6,4’tür.

İncelenen dava dosyalarında müşterek çocukların velayeti yüzde 79 oranında kadınlara verilirken erkeklere ise sadece yüzde 7 oranında velayet verilmiştir. Kadınların yüzde 86’sı nafaka talep etmiştir, bunların yüzde 70’i yoksulluk nafakasıdır. Müşterek çocuklar için talep edilen iştirak nafakasının oranı yüzde 61’dir. Dava sürerken müşterek çocuklar için talep edilen tedbir nafakası oranı yüzde 44 olup,

<https://www.ipsos.com/tr-tr/dunyada-ve-turkiyede-kadin-erkek-esitligi-konusundaki-tutumlari-arastirdik>

60 Kadir Has Üniversitesi. (2020). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması. TTCKAA19.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/324>

61 Kadın Dayanışma Vakfı. (2019). Yoksulluk Nafakası İncelemesi (Sosyo-hukuki bir inceleme). (Yazan: Akçabay, F. C., Araştırma koordinatörü: Karabacak, H.) <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/426>

eşler için talep edilen tedbir nafakası oranı ise yüzde 46’dır. Talep edilen nafakaların yüzde 1,6’sı ise yardım nafakasıdır.

Nafaka taleplerinin kabul edilme oranları ise iştirak nafakaları için yüzde 70, yoksulluk için yüzde 49’dur. Mahkemeler, nafaka taleplerinin yüzde 8’ini tam olarak kabul ederken, yüzde 8’ini reddetmiş, yüzde 85’ini ise kısmen kabul etmiştir. Mahkemeler tarafından en yüksek oranda kabul edilen nafaka türü yüzde 70 ile müşterek çocuklara bağlanan iştirak nafakasıdır. Nafaka meblağlarının sadece yüzde 2’si 2000 TL’nin üstünde, yüzde 66’sı 500 TL’nin altındadır.

Yapılan incelemelerde mahkemeler tarafından hükmedilen nafakaların yüzde 20,7’si ödenirken, yüzde 0,7’si kısmen ödenmiş yüzde 50,7’si ise ödenmemiştir. Nafakaların ödenmemesinin nedeni olarak yüzde 40 oranında nafaka yükümlülerinin nafaka ödemek istememeleri olduğu belirtilmiştir. Nafaka yükümlülerinin yüzde 0,7’si işsiz olduğunu, yüzde 2,9’u ise gelirin olmadığını gerekçe göstererek nafaka ödememiştir. Ödenmeyen nafakalar için yüzde 44,3 oranında icra yoluna başvurulmuş, yüzde 22,1’inde tamamen, yüzde 5,7’sinde ise kısmen tahsilat gerçekleştirilebilmiştir. Bu tahsilatların yüzde 25’i haciz yoluyla gerçekleşirken, yüzde 2,9’unda nafaka yükümlüsü kendisi ödeme yapmıştır. Nafaka ödenmemesi nedeniyle icra mahkemesine başvurulduğu belirtilen dosyalar yüzde 16,4 oranındadır ve nafaka yükümlülerinin yüzde 15’i bu yolla cezaya çarptırılmıştır. İcra ceza mahkemesi tarafından hapis cezasına çarptırılanların yüzde 14,28’i ise sadece birikmiş üç aylık nafakaları ödeyerek hapis yatmaktan ve birikmiş nafakaları ödemeye mecbur edilmekten kurtulmuştur.

Dosyalarda yüzde 82,9 oranında öldürmeye teşebbüsten cinsel istismara kadar çeşitli suç iddiaları yer almaktadır. Buna rağmen dava dosyalarının yalnızca yüzde 21,4’ünde boşanma konusu olaylara ilişkin ceza soruşturması yahut kovuşturması vardır. Boşanma davasının görüldüğü aile/asliye hukuk mahkemeleri tarafından şiddet iddialarına ilişkin yapılmış herhangi bir suç duyurusuna ise rastlanılmamıştır.

### 3. Erkek Egemen Toplumun Değişim Dinamikleri

#### **Erkek egemen toplumun temel özellikleri nedir?**

Erkek egemen toplum yapılarının dünyada ve ülkemizde hızla değiştiği iddia ediliyor. Bu konudaki görüşleri ve saptamaları değerlendirmek için öncelikle erkek egemen toplum deyince ne anlaşılması gerektiğini tanımlamak gerekir.

- Erkek egemen toplumların temeli eril değerlerin üstünlüğüdür: güçlü, akıllı, duygularını kontrol edebilen, yönetme ve çıkarlarına göre karar verme becerisi olan, risk alabilen, fiziki acılara dayanıklı, bilimsel çalışma yapmaya yatkın, savaşçı ve koruyucu bir insan olmak üstün değerlere sahip olmak anlamındadır. Bu değerlere de kadınların değil erkeklerin sahip olması beklenir.

- Erkek egemen modern toplumlar kapitalist bir ekonominin piyasa ilişkileri içinde işçi veya patron olarak erkek emeğine, sermayesine ve yönetimine dayanır.
- Modern ulus devletlerin temel kurumu olan vatandaş orduları modeli her erkek yurttaşı zorunlu asker yaparak bir kışla eğitiminden geçirir ve “koruyucu asker-kahraman şehit” anlatısıyla donatır ve itaat edilecek komutan/devlet insanı olarak erkeği de bu eğitimin merkezine oturtur.
- Modern aile erkeğin geçimini sağladığı ve yönettiği bir yapıdır, kadının karşılıksız ev içi emek sağlayıcı olarak erkeğe itaatine ve bağımlılığına dayanır.
- Yasalarla korunan erkek ayrıcalıkları (evlilikte üstünlük, boşandıktan sonra sadece nafakayla sorumlu olma, soyadını karısına verme ayrıcalığı, velayeti babaya, çocuk bakımını anneye bırakma, vb.) yaratan hukuki durumun devamlılığına dayanır.
- Yasal açıdan artık aile reisi olmasa da erkeğin nesebin sürdürücüsü, çocuğuna kimliğini ve soyadını veren, yasalarla korunan nesep belirleme üstünlüğü temel alınır.
- Erkeklerin dini yetkilileri olarak tek tanrılı yönetmesi; dinlerin kadın doğurganlığının ve cinselliğinin erkeklerce denetimine yönelik kurum ve pratikleri desteklemeleri beklenir.
- Egemen heteroseksist (doğada sadece iki karşıt dışlayıcı cins olduğuna inanmak) kültür homofobiye, cinsel yönelimlerin ve dişil cinselliğin aşağılanarak dışlanmasına dayalı cinsel ahlak anlayışını sahiplenir.
- Erkeklerin cinsel özgürlüğünün dokunulmazlığı vardır; erkek çekeşliliğinin cezası yoktur.
- Erkek saldırganlığının ve kadınların şiddet yoluyla itaate zorlanmalarının erkeklik hormonları yüzünden olduğu iddia edilerek, eril şiddet “biyoloji gereği” ortaya çıkan bir kötülük olarak gösterilip (testosteron ideolojisi) olağanlaştırılır.
- Parayla kadın bedenini/cinselliğini satın alma (kadın ticareti-fuhuş) bir “doğal durum” olarak görülür ve “fuhuşla mücadele” de kadın satın alan erkek suçlu tutulmaz.
- Egemen erkeklik değerlerine karşı ve mesafeli olan farklı erkekler sessizliğe ve dışlanmaya terk edilir.
- Erkek egemenliğiyle işbirliği yapan kadınlar ödüllendirilir ve sessiz kalarak eril otoriteyi sarsmayan erkekler gücün/iktidarın paylaşımından pay alır.
- Erkek egemen toplumda şiddet eril kültür içine gömülüdür. Birçok toplumda şiddet kullanan erkeklere bakıldığında görünürde ailesini geçindirmeye çalışan, karısının namusunu koruyan, çocukları kötü yola düşmesin diye onları eğitmeye ve disiplin vermeye çalışan babalar görürüz.
- Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin faileri erkekler olduğu halde çözüm sağlayacak olanların genellikle kadınlar olduğu kabul edilir. Sorunun nedeni

olan erkeklerin çözüm süreçlerindeki görünmezliği erkek egemen iktidar ilişkilerinin önemli bir göstergesidir.

### **Erkek egemen toplumlar nasıl değişiyor?**

Bugün yaşadığımız toplumlarda yukarıda saydığımız erkek üstünlüğüne ve egemenliğine dayalı modernitenin, yani ulus devletin, zorunlu askerliğe dayalı erkek vatandaş orduları modelinin, erkek merkezli ailenin, erkek kas gücüne dayalı endüstriyel fabrika üretiminin değişmekte olduğunu görüyoruz. Öyleyse erkek üstünlüğünü oluşturan kurum ve pratiklerde meydana gelen değişim ve dönüşümlere kısaca bakalım:

- Erkeklerin aile reisi olarak sahip oldukları otorite aşınıyor, sürdürülemez hale geliyor. Ailede otorite kaybı yaşayan erkekler şiddet kullanarak konumlarını sürdürmeye ve kadınlara ve çocuklara boyun eğdirmeye çalışıyor. Ama bu durum daha büyük krizlere yol açıyor.
- Erkeklerin aile geçimini sağlayabilmeleri için gerekli tam gün ve güvenceli istihdam olanakları giderek azalıyor. Giderek artan sayıda aile çalışan ve ev içi sorumlulukları da eşit paylaşılan karı kocadan oluşuyor.
- Diğer yandan erkeklerin geçim sorumluluğunu kadınlarla paylaşmalarının getireceği değişimler erkekleri korkutuyor; “erkeklik krizi” olarak tanımlanan dönüşümler meydana geliyor.
- Erkeklerin kadınlar karşısındaki cinsel üstünlükleri giderek olanaksız hale geliyor çünkü kadınlar cinsellikle ilgili konularda giderek daha bilgili, deneyimli hale geliyorlar. Ucuz ve kolay doğum kontrol yöntemlerine ulaşım, tüp bebek, sperm bankası, vb. tıbbi gelişmeler kadınların kendi doğurganlıkları üzerindeki denetim olanaklarını artırıyor.
- Ulus devletlerin erkek vatandaşların zorunlu askerliğine dayalı ulusal ordular modeli giderek artan ölçüde kullanılamaz hale geliyor; profesyonel, paralı ordular bunun yerine geçiyor. Altsınıf erkekler dışındaki erkekler askerlik yapmıyor ve kışla eğitiminden geçmiyor. Erkeklerin kışlalarda kitlesel erkeklik eğitiminden geçmemesi klasik erkekliği ve militarizmi aşındırıyor. Ama öte yandan modern paralı/profesyonel ordular sınıfsal temeli farklı yeni militarizm türleriyle farklı erkekleri kuşatıyor.
- Erkekliğin sarsılmaz kalesi olan tek tanrılı dinler hukuk, siyaset ve üretim alanlarından geri çekildikçe eril ahlak anlayışı giderek artan ölçüde kadın bedeninin denetimi ve cinsel ahlak üzerine yoğunlaşıyor. Bu durum dindar kadınların itirazını artırıyor. Dindar kadınların cinsler arası eşitlik ve eşitlikçi dini yorumları önemli hale geliyor.
- Heteroseksüel erkekliğin meşruluğu aşınıyor; LGBTİ+ hareketi güçleniyor, homofobi ve heteroseksizm eleştirisi görünür hale geliyor.
- Egemen babalık normu değişiyor. Para kazandığı için geçimi sağlayan ama



çocuğuna duygusal olarak uzak, mesafeli bir otorite figürü olarak baba modeli anlam yitiriyor. Çocuklarıyla duygusal ilişkiler ve birlikte yaşama/deneyimleme arzusu taşıyan yeni babalık modeli popülerleşiyor.

- Değişen istihdam koşulları değişen aile, değişen erkeklik formları oluşturuyor. Neoliberal esnek istihdam modellerinin egemenliği erkekler için tam gün ve güvenceli istihdam olanaklarını sınırlandırdıkça erkek parasına ve geçim sağlama sorumluluğuna dayalı erkek istihdam kalıpları aşınıyor.
- Güvencesiz erkek emeği ve artan erkek işsizliği, artan kadın istihdamıyla dengelendiği ölçüde daha eşitlikçi toplumsal ilişki modelleri ortaya çıkıyor. Ama kadınların istihdamı aile geçimini dengeleyecek oranda artmıyorsa bu gerilim erkekleri şiddete ya da farklı (yasadışı, enformel, çift vardiyalı çalışma, vb.) para kazanma yollarına itiyor.
- Kadın hakları mücadelesi erkek ayrıcalıklarını yasaların gücüne bağlayan kuralları değiştiriyor; yasalar değişiyor ve daha eşitlikçi yasalar uygulamaya konuluyor. Örneğin aile içinde kadınlara ve erkeklere eşit haklar anayasal ve yasal garantilere kavuşuyor.
- Kızların erken yaşta veya zorla evlendirilmeleri ulusal kalkınmayı ve modern toplum olmayı engelleyen, ülkeyi dünya karşısında “geri” duruma düşüren bir kötülük olarak tanımlanmaya başlanıyor, çözümler aranıyor, önleyici politikalar geliştiriliyor, eylem planları yapılıyor.
- Bütün bu gelişmeler karşısında korku ve tedirginlik duyan erkekler tepkisel davranışlara destek veriyor. Kadın haklarına karşı, kadın düşmanı siyasi çıkışlar kamuoyunda görünür hale geliyor.
- Artan erkek şiddeti yani terk edilen, reddedilen, itaat edilmeyen erkeğin şiddeti, kadınların gücü arttıkça artıyor. Ama aynı oranda toplumun genel sorunu haline geliyor. Ancak hala kadına yönelik şiddet/aile içi şiddet olarak adlandırılıyor. Fail erkek sorumlu konumda tanımlanmıyor.
- Erkek şiddetinin cezasız kaldığına dair kanaat güçleniyor ama diğer yandan erkek şiddetine karşı duyarlılık ve takip artıyor. Erkek şiddeti giderek daha az gizli kalabiliyor.
- “Sokakta adalet ve ahlak kurucu güç” olarak yeni eril şiddet tarzları geliyor. Öfkeli erkek sokakta suçluları cezalandırıyor. Linç girişimleri, nefret suçlarının artışı, yabancı düşmanlığı, “uygunsuz kadınları” cezalandırma sıklığı, taciz ve tecavüz suçlarındaki artış, vb. gözleniyor.

#### 4. Egemen Erkeklik Davranış ve Değerleri Ne Kadar Benimseniyor?

Erkeklikle ilgili yapılan araştırmalar erkeklerden beklenen ve erkeklerce benimsenen, doğru erkeklik davranış ve değerleri olarak kabul edilen değer ve davranışların neler olduğunu saptamaya çalışıyor. Bu konularda güvenilir verilere sahip az sayıdaki araştırma bize bu konuda yol gösteriyor.

Erkek olmak, öncelikle ailedeki kadınlar üzerindeki denetim gücü demek. Bunun en önemli göstergesi ise erkeklerin, kadınların yapacakları şeylere önceden izin verip vermeme erkini ellerinde tutmaya çalışmaları. Boratav, Fişek, Eslen Ziya’nın *Erkekliğin Türkiye Halleri* araştırmasına göre<sup>62</sup> eşinin çalışmasına, ev yaşamı sekteye uğrar diye karşı çıkan erkeklerin oranı yüzde 27. Aynı çalışmada, eşinin hastaneye, alışverişe, sinemaya, kendi ailesini ziyarete gitmek için bile izin istemesi gerektiğini düşünen erkeklerin oranı da en az yüzde 50.

Bu araştırma verilerine göre egemen erkeklik değerleriyle ilgili bir başka konu ise erkeklerin ne yaptıklarında ya da neyi başardıklarında kendilerini erkek olarak hissettikleri ya da çevrelerince erkek olarak kabul edildikleridir. Bu konuda askerliğini tamamlamış olmak, sünnet olmak ya da cinsel ilişki yaşamak gibi popüler erkeklik hallerinin benimsendiğini görüyoruz ama erkeklerin yüzde 38’i de hiçbir şey yapmadan erkek olduğunu hissediyor. Bu egemen erkeklik davranışlarının hangisinin daha öne çıktığı ise sosyoekonomik duruma göre (sınıfsal aidiyet) belirleniyor. Üst sınıf erkekler cinselliği önemserken alt sınıf erkekler dini ritüellere katılmış olmayı daha çok önemsiyor. Dindar erkeklerin yarısından fazlası ilk cinsel ilişkilerini genelevde yaşamalarını günah olarak kabul etmiyor (yüzde 57,8). Ama dindar olmayan erkeklerin ilk cinsel ilişkilerinin genelevde ya da kendi kız arkadaşıyla olması da önemli oranda meşru (yüzde 34) kabul ediliyor. Yani dindar olup olmamak erkeklerin cinsellikle ilgili değer ve davranışlarını kökten değiştirmiyor.

UN Women tarafından SAM Araştırma şirketine yaptırılan *Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı*<sup>63</sup> araştırmasında erkeklerin kendilerini erkek olarak hissetmeleri benzer biçimde tanımlanmış: askerlik yapmak (yüzde 16), baba olmak (yüzde 14), sünnet olmak (yüzde 13), evlenmek (yüzde 12), iş hayatına atılmak (yüzde 12), sevgilinin olması (yüzde 10) ve kendi parasını kazanmak (yüzde 9) kendilerini erkek olarak hissettikleri deneyimler olarak belirtilmiş.

Aynı çalışmada erkeklerden beklenen davranışların ne olduğu sorulduğunda, katılımcılar, insanların onlardan bir erkek olarak bekledikleri şeyler arasında para kazanmak ve meslek edinmeyi en başa koymuş (sırasıyla yüzde 36 ve yüzde 34). Bunun yanı sıra güvenilir olmak (yüzde 17,5), evlenmek (yüzde 15,5) ve aileye

<sup>62</sup> Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G. ve Eslen Ziya, Hande. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

<sup>63</sup> Women, U. (2021). *Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı*. United Nations - UN Women. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1650>

bakmak (yüzde 15) insanların erkeklerden beklediği öncelikli davranışlar olarak belirtilmiştir.

Toplumun ve yakın çevrenin erkeklerden beklentileri konusunda erkeklerin algıları önemli noktalara işaret etmektedir. Erkeğin iyi bir işinin olması en sık belirtilen özelliktir (% 55). İyi bir baba olmak (% 44), paralı olmak (% 38,5) ve eğitimli olmak (% 36) öncelikle belirtilen nedenlerdir. Bu veriler aile geçindirme ve babalık sorumluluğunun erkeklerin hayatında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

## 5. Türkiye’de LGBTİ+ Hakları ve Homofobi

Türkiye’de eşcinselliği ya da trans kimlikleri yasadışı kabul eden bir yasal düzenleme hiç varolmamıştır. Ancak özellikle kamu sektöründe çalışan LGBTİ+’ların genel ahlaka aykırılık iddiasıyla ve Devlet Memurları Kanunu’nun 125. maddesinde “yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmayı” yasaklayan maddesiyle mesleklerinden uzaklaştırıldığı ya da yıldırdığı ve nefret suçlarına maruz bırakıldığı belirlenmiştir.<sup>64</sup> 2019 yılında Kaos GL Derneği ve Kadir Has Üniversitesi’nin 1000 kişinin (228 kamu, 772 özel sektör) katılımıyla yaptığı araştırmada<sup>65</sup> kamudaki katılımcıların yüzde 4,4’ü ve özel sektördeki katılımcıların yüzde 17,4’ü kendi cinsiyet kimliğinin ve cinsiyet yöneliminin açık olduğunu beyan etmiştir. Kamuda çalışan katılımcıların yüzde 67’si, özel sektörde çalışan katılımcıların sadece yüzde 5,2’si işyerinde ayrımcılığa ve nefret suçlarına maruz kaldığını bildirmiştir. Çalıştığı kamu kurumunda ayrımcılığı önlemeye yönelik düzenleme ve uygulamalar olduğunu söyleyen katılımcıların oranı yüzde 3,5, düzenlemelerin olduğunu ama uygulanmadığını söyleyenlerin oranı yüzde 12,3’tür. Özel sektörde ise uluslararası şirketlerde çalışanların yüzde 20’si ulusal şirketlerde çalışanların yüzde 8’i ayrımcılığı önleyecek düzenleme ve uygulamaların olduğunu ifade etmiştir. Kamudaki katılımcıların sadece yüzde 11,84’ü, özel sektörde çalışanların yüzde 7,4’ü cinsel yönelime dayalı bir ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ederken, kamuda çalışanların yüzde 61,41’i, özel sektörde çalışanların yüzde 42,3’ü cinsel kimliği ve cinsel yönelimi işyerinde bilinmediği/fark edilmediği için ayrımcılığa maruz kalmadığını söylemektedir.

Kaos GL’nin 2019 yılında LGBTİ+’lara yönelik hak ihlallerini konu aldığı çalışmasına göre, “LGBTİ+ bireylere yönelik nefret cinayetlerine dair bir yasal düzenleme veya koruma ve önleme politikası halen mevcut değildir.”<sup>66</sup> Nefret suçlarına, cinayetlere ve hak ihlallerine dair veriler ancak kişisel bildirim yoluyla elde edildiği için sağlıklı bir veri derlemesi de mümkün görünmemektedir. Ancak Kaos GL raporunda ihlal, saldırı ve ayrımcılık vakalarında yıllar içinde görülen artış dikkat

<sup>64</sup> <https://www.refworld.org/docid/4e084cfe2.html>

<sup>65</sup> Katılımcıların ortalama yüzde 86’sı (kamu yüzde 90, özel sektör yüzde 82) önlisans, lisans ya da lisansüstü eğitim derecesine sahiptir ve örneklem her cinsel kimliği ve cinsel yönelimi kapsamaktadır. [https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/kamu\\_calisanlari\\_2019\\_web.pdf](https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/kamu_calisanlari_2019_web.pdf)

<sup>66</sup> <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1062>

çekicidir. Uluslararası Af Örgütü’nün LGBTİ+’lara karşı hak ihlalleri ve ayrımcılığı konu alan raporunda ise, Türkiye’nin cinsel yönelime dair ayrımcılık sözleşmelerini imzalamadığı, var olan yasal düzenlemeleri ayrımcılığa uğrayanlar lehine işletmediği ve ayrımcılığı körükleyecek ifadeleri ve yapısal mekanizmaları sistemli bir şekilde desteklediği sonucuna varılmıştır.<sup>67</sup>

ILGA’nın<sup>68</sup> LGBTİ+ hakları ve ayrımcılığı önlemede yasal ve yapısal düzenlemeleri dikkate alarak hazırladığı Rainbow Index (Gökkuşluğu Endeksi) sonuçlarına göre, Türkiye Avrupa ülkeleri arasında Azerbaycan’dan sonra yüzde 4 ile sondan ikinci sırada yer almaktadır, aynı endekse göre birinci sıradada yüzde 89 ile Malta bulunmaktadır. ILGA ayrıca Türkiye’nin puanınının 2015’ten bu yana düşüşte olduğunu, bunun temel sebebinin örgütlenme ve gösteri haklarının kısıtlanması ve yasaklanması olduğunu vurgulamıştır.<sup>69</sup>

KONDA’nın 2012 ve 2017 yılları için karşılaştırmalı olarak yaptığı Ayıp, Günah, Suç Algı ve Tanımları araştırmasının sonuçlarına göre,<sup>70</sup> Türkiye’de yaşayan insanların yüzde 32’si eşcinselliğe en ağır cezanın verilmesini isterken, yüzde 22’si eşcinsellerin hapis cezası alması gerektiğini, yüzde 29’u toplum dışında tedavi görmesi gerektiğini, yüzde 6,2’si para cezası verilmesi gerektiğini, yüzde 11,2’si ise eşcinselliğin suç olmaması gerektiğini düşünmektedir. Metropollere gidildikçe eşcinselliğin cezalandırılmasını isteyenlerin oranı artmaktadır. Eşcinsel komşunun yaptığı yemeği yemeyeceğini söyleyenlerin oranı yüzde 28,6 (2017’de yüzde 21’e düştü), teşekkür ederek yiyeceğini söyleyenlerin yüzde 41,2’dir. (2017’de yüzde 51’e yükseldi). Zorunda kalsalar eşcinsel bir belediye başkanı seçeceklerini söyleyenlerin oranı yüzde 11,3’tür (2017’de yüzde 21’e yükseldi).<sup>71</sup>

KONDA’nın 2012 araştırmasında, eşcinselliğe tüm sorularda olumlu oy verenlerin demografik bilgileri ise oldukça ilginçtir. Tüm katılımcıların yüzde 2,3’ünü oluşturan ve eşcinsellelikle sorunu olmayanlar kendilerini inançlı, dindar ve muhafazakâr olarak tanımlıyor, çoğunluğu kadın, genç, lise altı eğitim düzeyine sahip kişilerden oluşuyor. Bu durumda, yaygın önyargının tersine Türkiye’de yaşayan muhafazakâr alt sınıfların eşcinsellelikle büyük bir sorunlarının olmadığı söylenebilir. Kaos GL, Uluslararası Af Örgütü, ILGA ve KONDA’nın verileri göz önüne alındığında, LGBTİ+ hakları konusunda Türkiye’de yaşayan geleneksel alt sınıfların devletin yasal ve yapısal düzenlemelerinden daha ilerici ve eşitlikçi olduğu (ama yine de AB ortalamasının çok gerisinde olduğu) ortaya çıkmaktadır.

<sup>67</sup> <https://www.refworld.org/docid/4e084cfe2.html>

<sup>68</sup> The International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Örgütü)

<sup>69</sup> <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2020>

<sup>70</sup> <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/918> ve <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1889>

<sup>71</sup> <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1889>

## 6. Türkiye’de Erkeklik Üzerine Akademik Araştırmaların Gelişimi

Eleştirel erkeklik çalışmalarına dair akademik çalışmaların tarihi 1930’lu yıllarda gerçekleştirilen travma çalışmalarına kadar uzanır, ancak özellikle 1970’li yıllardan başlayarak erkeklere ve erkekliklere odaklanan feminist çalışmalar giderek ivme kazanmıştır. Bugün erkeklik çalışmaları hem çalışma alanı çeşitliliği hem de nicelik açısından araştırmacılar için zengin bir kaynak sunmaktadır.

Eleştirel erkeklik çalışmaları dünya çapında birçok ulusal ve uluslararası örgütte, kadın örgütlerinde, üniversitelerde toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları merkezlerinde yürütülmektedir. Üniversitelerde ve enstitülerde sadece eleştirel erkeklik çalışmaları yürütmek üzere kurulmuş olan merkezler vardır.<sup>72</sup> Bunların yanı sıra çalışma ağları ve sivil örgütler şeklinde çalışmalarını yürüten merkezler de mevcuttur.<sup>73</sup> Eleştirel erkeklik çalışmaları alanında hazırlanan bilimsel çalışmaları yayınlayan akademik dergiler de giderek artmaktadır.<sup>74</sup> Proquest tabanında yapılan bir araştırmada, başlığında ataerki ve erkeklik kelimeleri yer alan, 1935-2018 yılları arasında üretilmiş ve İngilizce yazılmış lisansüstü tezlerin sayısı 2393’tür.

Türkiye’de erkeklikler üzerine araştırmalar son yıllarda ciddi bir artış göstermiştir. Türkiye’de eleştirel erkeklik çalışmalarının köşe taşları Deniz Kandiyoti’nin “ataerki pazarlık” kavramını Raewynn Connell’in hegemonik erkeklik tartışmasını derinleştirerek tartıştığı 1988 tarihli makalesi,<sup>75</sup> Toplum ve Bilim dergisinin 2004 tarihli erkeklik temalı 101. sayısı ve Serpil Sancar’ın 2009 yılında basılan *Erkeklik İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada, Sokakta Erkeklik* isimli kitabıdır. Son on yılda sayısı giderek artan lisansüstü çalışmalar, yurtiçi ve yurtdışındaki akademik dergilerde basılan sayısı yüzleri bulan makaleler sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi alanların yanı sıra edebiyat, sinema, popüler kültür, spor gibi alanlarda da erkekliğin tezahürlerini tartışmaktadır. Ancak bunca çalışmaya rağmen ulusal çapta nicel ve nitel verilerle yapılmış araştırma sayısı ne yazık ki hâlâ yetersizdir ve birçok alanda erkeklik çalışmalarının yaygınlaşması ve derinleşmesine ihtiyaç vardır.

<sup>72</sup> Söz konusu birimlerin önde gelen örnekleri için bkz: Bradford University (İngiltere), The University Of Manchester (İngiltere), Nottingham Trent University (İngiltere), Linköping University (İsveç), Örebro University (İsveç), Karlstad University (İsveç), The University Of Wollongong (Avustralya), Suny, The Center For The Study Of Men And Masculinities (ABD), The University Of Massachusetts At Amherst (ABD), Western Illinois University (ABD), Aalborg University (Danimarka), University Of South Africa (Güney Afrika), York University Masculinities Network (M-Net) (Kanada).

<sup>73</sup> Söz konusu örgütlerin önde gelen örnekleri için bkz: Political Masculinities Network Landau University (Almanya), Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi (Türkiye), Society for the Psychological Study of Men and Masculinities (APA Division 51) (ABD), National Organization for Men Against Sexism (ABD), The American Men’s Studies Association (ABD), Women and Men as Allies (ABD, MENINIST) (ABD), Centar E8 (Sırbistan), The Center for Men and Masculinities Studies (Bangladeş), MenEngage, Promundo, White Ribbon, XY Online, The Mankind Project, EuroProFem, MascNet.

<sup>74</sup> Örnek olarak bkz: American Journal Of Men’s Health, Boyhood Studies: An Interdisciplinary Journal, The Journal Of Black Masculinity, Journal Of Men’s Health, Journal Of Men’s Health And Gender, The Journal Of Men’s Studies, Masculinities & Social Change, Masculinities: A Journal Of Identity & Culture, Men And Masculinities, Norma: The International Journal For Masculinity Studies, Psychology Of Men And Masculinity, Spectrum: A Journal On Black Men, Thymos: Journal Of Boyhood Studies, Journal Of Bodies, Sexualities, And Masculinities, World Journal Of Men’s Health.

<sup>75</sup> Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. İçinde Gender and Society, vol. 2, no. 3, Special Issue to Honor Jessie Bernard. s. 274-290.

## VI. ÖNERİLER ve SONUÇ

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katılımlarını sağlamak, sadece kadınların meselesi olarak görülen sorunları daha geniş bir bakış açısıyla çözmeye ve mesuliyeti paylaşmaya yardımcı olabilir. Ama toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi verebilmeleri için erkeklerin önce bu dönüşümün yararlarını görmeleri ve bu dönüşümü nasıl sağlayabileceklerine dair somut öngörülerini olmalıdır.<sup>76</sup> Bunun için:

- Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeleri halinde yaşamlarında ortaya çıkacak olumlu değişimler görünür hale getirilmelidir.
- Erkeklerde davranış değişikliği yaratmak için olumlu rol modellerini öne çıkarmak gerekir.
- Erkeklerle iletişimde onların kazanımlarına odaklanmak ve bu kazanımları somut olarak tanımlayabilmek önemlidir.
- Geleneksel erkeklik rollerinin kolayca hastalık ve sakatlık yarattığı açıkça gösterilmeli ve ilgili veriler paylaşılmalıdır.
- Erkek şiddetinin azaltılmasının her erkeğin yararına olacağı gösterilmelidir.
- Erkek şiddetine sessiz kalan ya da işbirlikçi erkeklerin bu tutumlarını değiştirmesi mümkündür. Bu değişimin sağlanması için çalışılmalıdır.

---

<sup>76</sup> EIGE. (2012). The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union. s. 46.  
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813>

## e-kütüphane

Raporda yer alan kaynaklara ve bu alandaki diğer raporlara erişmek için

Raporda yer alan gösterge ve endeks verilerine erişmek için

## veri portalı

## eğitim portalı

Rapora ait eğitim videosuna ve diğer CEİD eğitim videolarına erişmek için

Raporun yazarı olan uzmanlara ve diğer uzmanlarımıza erişmek için

## uzman havuzu